

Universitetet i Linköping
Samhällsvetenskapliga
institutionen

KRISTENDOMEN I SKOTTGLUGGEN

Debatten om religionsämnet i
gymnasierreformerna 1963/64 och 1992/93

Ulf Jämterud
Historia 3, ht-1993
Handledare: Hans Lindgren

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Kristendomen i skottgluggen.....	3
1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar	3
1.3 Tidigare forskning	5
1.4 Källor och litteratur	8
1.5 Metod	9
1.6 Presentation av undersökningsområdet	10
1.6.1. Tidningar och tidskrifter	10
1.6.2. Andra organ och intresseorganisationer	12
1.7 Erkännande	13
2. Debatten om gymnasiereformen 1963/64	14
2.1 Presentation av reformens innehåll	14
2.1.1. Namnbytet och religionsundervisningens innehåll	14
2.1.2. Religionskunskapens utrymme på schemat	14
2.2 Debatten i pressen samt i övriga organ	15
2.2.1. Frågan om religionsämnets målsättning	15
2.2.2. Frågan om religionsämnets utrymme på schemat.....	16
2.3 Sammanfattning av 1960-talets debatt.....	21
3. Debatten om gymnasiereformen 1992/93	23
3.1 Presentation av reformens innehåll	23
3.1.1. Kort historik över reformarbetet.....	23
3.1.2. Den nya gymnasieskolan	25
3.1.3. Namnbytet och religionsämnets innehåll.....	26
3.2 Debatten kring religionsämnet	27
3.2.1. Frågan om religionsämnets namn och innehåll.....	27
3.2.2. Frågan om religionsämnets utrymme på schemat.....	29
3.3 Debatten om den kristna etiken.....	46
3.4 Sammanfattning av 1990-talets debatt.....	54
4. Jämförelse och diskussion	57
4.1 Jämförelse mellan debatterna.....	57
4.2 Diskussion kring debatten om gymnasiereformen 1992/93.....	59
5. Källor och litteratur	64

1. Inledning

1.1 Kristendomen i skottgluggen

"Kristendomsundervisningen i skottgluggen" löd rubriken på den kristna dagstidningen Dagens ledare den 7 september 1963. En mycket hetsig och bitter strid utbröt i Sverige med anledning av beslutet att ta bort kristendomsundervisningen och dessutom kraftigt minska allmän religionsundervisning i den nya gymnasieskolan. De kristna företrädarna kände sig överkörda i frågan när riksdagen helt ignorerade den massiva opinion som bildades mot detta förslag. Man tog inte ens hänsyn till de 2,1 miljoner namnunderskrifter som insamlades i protest mot nedskärningen, utan de kulturradikala, kristendomsfientliga krafterna i samhället segrade, åtminstone om man läser de kristna tolkningarna av riksdagens beslut.

Den 20 februari 1990 kunde man på Dagens förstasida i fet rubrik läsa att "Religionen stryps på gymnasiet". Det som sedan utvecklades verkade kunna bli en ny hetsig debatt, denna gång kring skolminister Göran Perssons förslag till ny gymnasieskola, där de flesta elever befarades bli helt utan religionsundervisning. Många frågor dyker upp här. Skulle det bli en lika aggressiv och bitter strid som på 60-talet? Vilka krafter ville minska på religionsundervisningen, och varför? Skulle de kristna företrädarna enhälligt sluta upp och bilda en lika massiv motoffensiv som trettio år tidigare? Skulle man använda sig av samma argument i debatten nu som man använt på 60-talet, eller har inställningen till kristendomen förändrats på något sätt under tiden som förflutit? Det är om dessa frågor föreliggande arbete handlar.

1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Huvudsyfte med uppsatsen är att ge en bild av debatten kring religionsämnet i den senaste gymnasiereformen (här kallad 1992/93 p g a propositionen 1992/93:250 "En ny läroplan"), samt att jämföra den med debatten kring gymnasiereformen 1963/64, då religionsundervisningen var ämne för en mycket intensiv diskussion. Undersökningen bygger i första hand på tidningsmaterial för att på så sätt ge en uppfattning av klimatet i debatten, och kunna se vilka

aktörer som gett sig in i den samt vilka argument som i huvudsak förts fram. Eftersom det går att anta att religionsämnet i skolan är en viktig ideologisk fråga i synnerhet för kristna företrädare kommer debatten att speglas utifrån några kristna organ (dags- och veckotidningar) vilka sedan ställs mot några profana¹ stora svenska dagstidningar. I begränsad omfattning har även andra intresseorgan agerat i frågan studerats, men detta beskrivs mer ingående under rubriken "Källor och litteratur".

Det första syftet är alltså att kartlägga debatten om religionsämnet i den nya gymnasieskolan. I denna kartläggning har dessa frågeställningar behandlats:

- * Vilka är aktörerna i debatten, och vilka intressen företräder de?
- * Vilka ståndpunkter intar aktörerna, och vilka argument för de fram?
- * I vilken mån har debatten påverkat den faktiska utformningen av den nya gymnasieskolan med tanke på religionsämnet?
- * Vilka andra intresseorganisationer (förutom tidningar och tidskrifter) har varit med i debatten? Hur har de agerat och vilka resultat har det fört med sig?

Det andra syftet med uppsatsen är att jämföra debatterna kring gymnasiereformen 1963/64 med debatten kring reformen 1992/93. För att få en inblick i 60-talsdebatten har Karl-Göran Algotssons doktorsavhandling *Från katekestvång till religionsfrihet. Debatten om religionsundervisningen i skolan under 1900-talet* studerats. Algotsson ger nämligen debatten under 60-talet en ingående behandling.² Mer om detta tas upp i avsnitten om källor och metod. De frågor som behandlas i denna del är som följer:

- * Vilka likheter och skillnader kan man se i debatterna? Har tidningarna samma eller olika argument i debatterna?
- * Vilka likheter och skillnader kan man se i de kristna skolorganisationernas agerande?
- * Varför har frågan om religionsämnet berörts så litet i de profana tidningarna under den senaste reformen jämfört med reformen 1963/64?
- * Har det funnits någon annan brännbar fråga i reformen 1992/93 än just religionsämnet som inte diskuterades på 60-talet?

---

¹ Ordet "profan" betyder *världslig, icke kyrklig* och används här och i fortsättningen som en benämning på de tidningar som inte har en kristen prägel, dvs. "vanliga" dagstidningar.

² Algotsson, Karl-Göran, *Från katekestvång till religionsfrihet. Debatten om religionsundervisningen i skolan under 1900-talet*. (Uppsala 1975)

Här måste några avgränsningar i undersökningen förtydligas. Uppsats behandlar i första hand *debatten* kring religionsämnet och inte den faktiska utformningen. Därför har reformens innehåll bara beskrivits i begränsad omfattning, vilket främst tas upp i början av kapitel tre. Något kartläggande av de olika partiernas agerande i frågan har inte heller gjorts - vilket givetvis skulle vara en mycket intressant forskningsuppgift - och därför ges inte partipolitiken något särskilt utrymme i undersökningen, utan det nämns bara i förbigående om ett visst partis inställning.

1.3 Tidigare forskning

Det finns ännu inte någon undersökning kring den senaste gymnasiereformen, vilket är helt naturligt med tanke på att frågan är så färsk och att debatten ännu inte är helt överspelad. Det var så sent som den 14 december 1993 som riksdagen beslöt att anta den nya läroplanen för gymnasieskolan. När det gäller gymnasiereformen 1963/64 däremot, och debatten kring religionsämnets ställning finns det en hel del skrivet. Som redan nämnts har i första hand Karl-Göran Algotssons avhandling *Från katekestövång till religionsfrihet* använts när det gäller detta. Avhandlingen utreder och speglar den intensiva debatt som varit under 1900-talet om skolornas religionsundervisning och religionsfriheten. Den stora frågan i debatten har varit om skolan skall bedriva någon slags konfessionell kristendomsundervisning³ eller om skolan så neutralt som möjligt ska undervisa om olika uppfattningar i religiösa frågor. Huvudfrågeställningen i avhandlingen är vilken ståndpunkt olika grupper intagit i frågan om skolans religionsundervisning.⁴ Striden om katekesen mellan 1900 - 1919 ägnas ingående behandling, liksom 1919 års undervisningsplan som innebar att katekesundervisningen avskaffades. Vidare behandlar Algotsson de stora skolutredningarna under 1940-, 50- och 60-talen vad avser deras förslag om religionsundervisningen. Särskilt den stora striden under 1960-talet om utrymmet för religionskunskapen på gymnasiet tas upp ingående. Ofta har debatterna varit av en ganska teknisk natur, men just på 60-talet kom debatten att gälla religionsämnets vara eller icke vara.⁵ Algotsson klargör de olika aktörerna i debatterna, samt deras ståndpunkter och deras sätt att argumentera för

---

³ Detta innebär en undervisning i enlighet med ett visst trossamfunds troslära, till skillnad från neutral/objektiv undervisning

⁴ Algotsson, 15

⁵ *ibid*, 20

eller emot religionsundervisningen. Under den långa 1900-talsdebatten urskiljer Algotssons en rad argument, där *resonemangen om religionsfriheten* intar främsta platsen. Algotsson analyserar om det är barnens eller föräldrarnas religionsfrihet man värnar om. Vidare kan nämnas *pedagogiska synpunkter* som hänvisar till barnens förmåga att intellektuellt förstå ett stoff (t ex sågs "katekespluggandet" av många som pedagogiskt olämpligt), *moralargument* och *moraliskt-politiska argument* som gäller sambandet mellan religionsundervisning och moralisk fostran, *klasskampargument* som hänvisar till att religionsundervisningen bevarar den härskande klassens maktställning, *bildningsargument* som talar för att det hör till allmänbildningen att ha kunskap om t ex kristendomen, och slutligen *hänvisning till folkopinionen* där man har hävdad att en majoritet av svenska folket vill ha religionsundervisning.⁶ Algotssons undersökning bygger bland annat på riksdags- och kyrkomötesprotokoll, dagspressen, de viktigaste samfundsorganen, Samkristna Skolnämndens pressklippssamling, en rad debattskrifter och en rad offentliga utredningar.⁷

En annan person som också forskat kring religionsämnet ställning i den svenska skolan är Carl-Eber Olivestam. Hans doktorsavhandling heter *Idé och politik. De politiska partierna - skolan och kristendomen. En studie i svensk skolpolitik under 1940-talet*, och den har sedan följts upp med ytterligare två forskningsarbeten på samma tema. 1986 utkom *Idé och politik II* som behandlar skolreformerna på 1950-talet, och 1989 slutfördes studiet av den svenska skolans ideologibyte med *Idé och politik III* som tar upp 1960-talets förändringar av gymnasieskolan.⁸ Det är i synnerhet den tredje delen som har studerats då den behandlar 1960-talets gymnasiereform ingående. Olivestams målsättning med samtliga tre undersökningar har varit att undersöka de politiska partierna och dem närliggande organisationers bidrag i skolagerandet.⁹ Genom att granska partiernas program, uttalanden, interna debatter och ställningstaganden i skolfrågan har Olivestam försökt granska hur partiernas olika samhällssyn reflekteras, samt på vilket sätt partiernas ställningstaganden till kristendomen

---

⁶ *ibid*, 21-24

⁷ *ibid*, 26-27

⁸ Olivestam, Carl-Eber, *Idé och politik. De politiska partierna - skolan och kristendomen. En studie i svensk skolpolitik under 1940-talet*. (Östervåla 1977)

Olivestam, Carl-Eber, *Idé och politik II. De politiska partierna - skolan och ideologin. Mellan två skolreformer 1950 - 1962*. (Falköping 1986)

Olivestam, Carl-Eber, *Idé och politik III. De politiska partierna - skolan och ideologin. Från 1960 års gymnasieutredning till 1970 års gymnasieöversyn*. (Umeå 1989)

⁹ Olivestam 1977, 28, Olivestam 1986, 37, Olivestam 1989, 44

som ideologi och basämne är beroende av partiernas samhällssyn.¹⁰ Olivestam gör dels en kronologisk och historiskt deskriptiv framställning och dels en innehållslig idéanalys, i det att han strukturerar och tolkar argumenten som förts fram, samt viktiga ord och begrepp. Olivestam visar hur socialdemokraterna tillsammans med kommunisterna, centern och folkpartiet genomförde sin skolpolitik under 1960-talets första hälft, medan högerpartiet och det nybildade Kristen Demokratisk Samling stod utanför skoluppgörelsen. Deras kritik mot uppgörelsen var i hög grad baserad på otidsenliga partiprogram och ett försök att göra partipolitik av den namninsamling som dragit in över 2,1 miljoner namnunderskrifter för kristendomens bevarande. Under 60-talets lopp kom dock frågan om kristendomen i skymundan och mot slutet av årtiondet var det istället demokratin i skolan som var den viktiga frågan.¹¹

Ytterligare två doktorsavhandlingar förtjänar att nämnas i korthet. Den ena är Carl-Erik Sahlbergs *Pingströrelsen och tidningen Dagen - Från sekt till kristet samhälle 1907 - 1963*.¹² I denna undersöker Sahlberg Pingströrelsens framväxt och utveckling från en liten exklusiv sekt till att bli en rörelse som engagerar sig i samhället till den grad att man är med och bildar ett kristet parti - Kristen Demokratisk Samling. Sahlberg undersöker hur pingströrelsen har förhållit sig till samhället och till kyrkosamfunden. Undersökningen är koncentrerad till tidningen Dagen, då hypotesen är att en daglig tidning, som inte enbart vänder sig till sektens medlemmar utan till allmänheten, är en viktig mätare på en förändring av sektens karaktär. Denna avhandling har studerats då den är den enda som på ett ingående sätt undersöker en kristen tidning, och i detta fall Dagen, eftersom det är den tidningen som i störst utsträckning har undersökts i denna uppsats. Slutligen finns en avhandling av Göran V Johansson: *Kristen demokrati på svenska. Studier om KDS tillkomst och utveckling 1964 - 1982*.¹³ Eftersom han studerar KDS tillkomst beskrivs kampen om kristendomsämnet på 60-talet i viss omfattning - den var en starkt bi-dragande orsak för att inte säga den utlösande orsaken till att KDS bildades. Johansson har i sina studier bland annat undersökt samfundspressen och tar upp dess reaktioner både på gymnasiefrågan och på debatten kring bildandet av ett kristet parti.

---

¹⁰ Olivestam 1989, 43

¹¹ *ibid*, 150-154

¹² Sahlberg, Carl-Erik, *Pingströrelsen och tidningen Dagen - Från sekt till kristet samhälle 1907 - 1963*. (Uppsala 1977)

¹³ Johansson, Göran V, *Kristen demokrati på svenska. Studier om KDS tillkomst och utveckling 1964 - 1982* (Lund 1985)

1.4 Källor och litteratur

I undersökningen har till största delen använts tryckta källor då huvudsyftet är att kartlägga *debatten* kring religionsämnet. Den främsta källan har varit tidningar och tidskrifter. För den kristna sidan valdes den rikstäckande dagstidningen Dagen som utges av Pingströrelsen, samt samfundstidningarna Veckoposten, Svensk Veckotidning och Sändaren. Tillsammans representerar dessa tidningar tre av Sveriges största frikyrkosamfund; Pingströrelsen, Svenska Baptistsamfundet och Svenska Missionsförbundet.¹⁴ Dessutom har Svenska Kyrkans organ Kyrkans Tidning (på 60-talet hette denna tidning Vår Kyrka) undersökts. När det gäller den övriga, *profana* pressen, har undersökningen koncentrerats kring Svenska Dagbladet och Arbetet, men även några andra tidningar dyker upp några enstaka gånger vid tillfällen då en viss tidning har belyst en fråga på ett särskilt intressant sätt. Till större delen har utgångspunkten varit tidningarnas ledare, eftersom de på ett särskilt sätt klargör tidningens ståndpunkt. Åtskilliga debattartiklar från de kristna och profana tidningarna har också använts eftersom skolfrågan fått särskilt stort utrymme där, och eftersom huvudsyftet med uppsatsen inte är att särskilja respektive tidnings ståndpunkt utan att analysera debatten i stort.

När det gäller Ekumeniska Skoldelegationens agerande har diverse remisskrivelser och yttranden gått igenom, samt fortlöpande information om utvecklingen som den skildrats i organet Kristendom och Skola. Information har även erhållits muntligen av Carl-Eber Olivestam, ordförande i Ekumeniska Skoldelegationens verkställande utskott.

För att få kunskap om själva gymnasiereformen har olika typer av riksdagstryck såsom offentliga utredningar, sammanfattande broschyrer samt de olika propositionerna behandlats, men allt detta i begränsad omfattning.

När det så gäller debatten kring 1963/64 års reform har som redan nämnts av handlingen *Från katekestoång till religionsfrihet* använts. I kapitel två har ett sammandrag gjorts av det avsnitt i avhandlingen som behandlar gymnasiere-

---

¹⁴ Ljung, Jörgen, *Idébaserad verksamhet. En studie av frikyrkan som organisation*. (Linköping 1993), 10

formen. Inriktningen ligger på de delar i Algotssons avhandling som bäst kunnat medge en jämförelse med 90-talets debatt. I några fall har även hämtats uppgifter från Johanssons avhandling *Kristen demokrati på svenska* när det gäller denna debatt.

1.5 Metod

Utgångspunkten var att debatten om den nya gymnasiereformen borde ha börjat någon gång under 1990, då reformen var under planering, samt att debatten borde ha varit särskilt påtaglig i de kristna tidningarna. Därför undersöktes samtliga nummer av Dagen mellan 1990 och 1993 och en mängd material om religionsämnet på gymnasiet visade sig finnas där. Likadant gjordes med de tre andra samfundstidningarna för att inte gå miste om något. När det gällde Kyrkans Tidning var Cecilia Wallander på redaktionen hjälpsam och letade upp samtliga ledare och artiklar som skrivits om gymnasiereformen under perioden. När det sedan gällde SvD och Arbetet användes mikrofilm, och varje nummer under 1991 gick igenom, eftersom reformarbetet var mest intensivt under detta år, men varken i SvD eller Arbetet fanns en enda ledare eller debattartikel som behandlade religionsämnet. Kontroll gjordes även med respektive tidnings ledarredaktion där det bekräftades att ingenting skrivits på ledarplats om religionsämnet mellan 1990 och 1993.¹⁵ Däremot fanns åtskilligt i tidningarna som behandlade reformen i stort, varför också detta material i viss utsträckning har använts i undersökningen. I fortsättningen när det gällde de profana tidningarna kontrollerades varje nummer i anslutning till att ett visst beslut fattades i riksdagen för att hitta eventuella ledarkommentarer och annat. Detta är också den metod Algotsson till stor del använde i sin undersökning.¹⁶ Bibliotekets "Artikelsök"-service användes också för att få fram debattartiklar kring ämnet och närliggande frågor, och här lyftes även andra tidningar än SvD och Arbetet in, dock i mycket begränsad omfattning. Slutligen undersöktes tidningarnas kommentarer kring riksdagsbeslutet den 14 december 1993 och detta markerar också slutet på undersökningsperioden. I övrigt har Carl-Eber Olivestam bistått med många tips och idéer om var användbart material såsom riksdagstryck, skrivelser från Ekumeniska Skoldelegationen mm kunde hittas.

---

¹⁵ Muntliga uppgifter från Bertil Månsson (Arbetet), Olof Ehrencrona (SvD), 29/11 1993

¹⁶ Muntlig uppgift från Algotsson 10/12 1993

När det gäller analysen av debatten har i första hand Olivestams och Algots-
sons metoder använts. För det första görs en kronologisk framställning av de-
batten, en s k historiskt deskriptiv framställning.¹⁷ Sedan klargörs vilka aktö-
rerna i debatten har varit samt vilka ståndpunkter de intagit och vilka argu-
ment som kommit fram.¹⁸ I den avslutande delen finns ett försök till analys
och diskussion kring debatten under 90-talet, samt en jämförelse med 60-talets
debatt. Denna metod att analysera innehållet i t ex tidningsmaterial kallas
också för kvalitativ innehållsanalys, och används bland annat av Ulf Wallin i
boken *Bilden av EG*. Denna metod innebär enligt Wallin att man försöker
"tolka innehållet, framhålla slående drag och tendenser samt förstå
bakomliggande betydelser". Ett problem med denna metod är dock, vilket
Wallin också påpekar, att analysen är alltför beroende av vem som utför den;
det blir en ganska subjektiv bedömning, vilket medför reabilitets- och
validitetsproblem.¹⁹ Detta har också varit det största metodproblemet i denna
undersökning. Eftersom så mycket har handlat om att tolka vad andra har
skrivit är det oundvikligt att analysen i många fall blir subjektiv. Ett annat
käll- och metodproblem har varit att det har varit svårt att avgöra
tillförlitligheten till en del nyhetsbeskrivningar, eftersom faktauppgifterna till
stora delar har hämtats från en tidnings ofta färgade beskrivning av en viss
händelse. Till exempel har flera faktauppgifter om händelser och beslut i
regering och riksdag hämtats från beskrivningar i Dagen. Av tidsskäl har det
ibland varit svårt att väga dessa beskrivningar mot andra tidningars eller att
kontrollera uppgifterna med andra källor.

1.6 Presentation av undersökningsområdet

Här följer en kort presentation av det undersökningsmaterial som har använts
i denna undersökning.

1.6.1. Tidningar och tidskrifter²⁰

DAGEN

---

¹⁷ Olivestam 1977, 30

¹⁸ Algotsson, 15f

¹⁹ Wallin, Ulf, *Bilden av EG. En analys av dagspressens och TT:s EG-rapportering*. (Göteborg 1991), 28

²⁰ Uppgifter har hämtats från varje tidnings respektive tidskrifts redaktion, förutom när det gäller SvD och Arbetet, då uppgifter även har hämtats från Wallin, *Bilden av EG*, 34.

Rikstäckande dagstidning som ägs och ges ut av Pingströrelsen. Upplagan är 25 000 ex, men man hävdar att man har ca 100 000 läsare varje dag. Målgruppen är i första hand människor som delar kristna värderingar. En stor del av läsarna tillhör Pingströrelsen, men tidningen har många läsare även utanför Pingströrelsen. Tidningen har målet att vara nyhetsledande på det kristna fältet och rapporterar om nyheter som behandlar kristna intressen, men tar också upp inrikes- och världsnyheter i stor omfattning.

VECKOPOSTEN (VP)

Fram till oktober 1992 rikstäckande veckotidning utgiven av Svenska Baptist-samfundet, numera ihopslagen med Svensk Veckotidning till Sändaren. Upplaga 1991: 5 000 ex. Målgrupp var i första hand samfundets medlemmar. Innehöll intern information och nyheter med anknytning till samfundet och närliggande kristna intressen, men tog även upp andra nyheter och frågor. Tidningen innehöll även intervjuer, "uppbyggliga" artiklar mm.

SVENSK VECKOTIDNING (Svt)

Fram till oktober 1992 rikstäckande veckotidning utgiven av Svenska Mis-sionsförbundet, numera ihopslagen med Veckoposten till Sändaren. Upplaga 1991: 22 100 ex. Målgrupp var i första hand samfundets medlemmar. Innehöll intern information och nyheter med anknytning till samfundet och närlig-gande kristna intressen, men tog även upp andra nyheter och frågor. Tid-ningen innehöll även intervjuer, uppbyggliga artiklar mm.

SÄNDAREN

Sedan november 1992 gemensam rikstäckande veckotidning för Svenska Bap-tistsamfundet och Svenska Missionsförbundet. Upplaga: 19 500 ex. Målgrup-pen är i första hand de båda samfundens medlemmar. Innehåller intern infor-mation och nyheter med anknytning till samfunden och närliggande kristna intressen, men tar även upp andra nyheter och frågor. Tidningen innehåller även intervjuer, uppbyggliga artiklar mm.

KYRKANS TIDNING

Veckotidning som ges ut av Svenska Kyrkan. Upplaga: 60 000 ex. Målgrupp är i första hand anställda inom Svenska Kyrkan samt förtroende-valda politiker i hela landet, men det finns även en liten del privata läsare. Tidningen bevakar Svenska Kyrkan rent journalistiskt, och bevakar också samhällsfrågor som är av intresse för Svenska Kyrkan.

KRISTENDOM OCH SKOLA (KoS)

Tidskrift som ges ut av Förbundet Kristendom och skola, utkommer 4-6 ggr/år. Upplaga: 3 500 ex. Tidningen är främst avsedd för medlemmar i Förbundet Kristendom och skola (den fungerar som medlemstidning), men har även en del andra läsare. Innehåller artiklar om olika frågor som rör skolarbetet, med ett kristet perspektiv. Tidskriften kan också sägas utgöra ett forum för Ekumeniska Skoldelegationen, då Carl-Eber Olivestam (ordf. i ESD:s verkställande utskott) skriver rapporter i varje nummer.

SVENSKA DAGBLADET (SvD)

Rikstäckande dagstidning. Andratidning i Stockholm, näst störst efter Dagens Nyheter. Upplaga: 203 500 ex på vardagar. Tidningen är oberoende moderat. Profilerar sig gentemot DN. Kraftigt inomspridd (dvs många "partianhängare" läser tidningen).

ARBETET

Andratidning i Malmö och Göteborg. Upplaga: 105 000 ex. Socialdemokratisk, och mycket inomspridd. Läsarna är i första hand arbetare och lägre tjänstemän. Spridning mest i sydvästra Sverige, men fungerar också i viss utsträckning som rikstidning.

1.6.2. Andra organ och intresseorganisationer

EKUMENISKA SKOLDELEGATIONEN (ESD)

Mellan 1986 och 1993 ett samverkansorgan för kyrkor, samfund, skolpersonal, kristna ungdomsförbund, lärarförbund och elevrörelser. Bildades 1986 och var tänkt att ur ett kristet perspektiv följa och stimulera utvecklingen beträffande förskola, grundskola, gymnasieskola, särskola och lärarutbildning. Skulle aktivt följa de centrala organens verksamhet och utarbeta remissvar, samt verka för opinionsbildning. ESD var väl förankrad i svensk kristenhet, då medlemmarna i ESD utgjordes av Svenska Ekumeniska Nämnden (samarbetsorgan för 19 kyrkor, samfund och organisationer), Svenska Kyrkan, Sveriges Frikyrkoråd och De fria kristna samfundens råd (representerar 12 frikyrkliga samfund), Sveriges Förenade Kristliga Lärarförbund samt Sveriges Kristna Ungdomsråd. ESD hade också ett verkställande utskott vars uppgift var att

bereda ärenden och verkställa ESD:s beslut. I detta utskott satt Carl-Eber Olivestam som ordförande. ESD upplöstes 1993 eftersom det mesta arbetet med reformering av grundskola och gymnasieskola då ansågs vara färdigt.²¹

1.7 Erkännande

Jag vill här passa på att tacka min handledare Hans Lindgren för alla råd och alla givande diskussioner. Jag vill också rikta ett tack till Carl-Eber Olivestam för hans värdefulla synpunkter och idéer och all information om Ekumeniska Skoldelegationens arbete han försett mig med. Olivestam har från början varit en stor inspirationskälla när det gällde för mig att ta mig an denna uppgift. Tack också till Monica Sivberg på Kyrkornas Hus i Stockholm som hjälpte mig att få fram material från Ekumeniska Skoldelegationen. Slutligen ett stort tack till Weine Weinesjö på Dagen-redaktionen som gjorde en stor insats när han kopierade och skickade mig de cirka hundrafemtio Dagen-artiklar jag behövde. Utan hans insats är det tveksamt om min undersökning hade varit möjlig.

---

²¹ Uppgifter hämtade från Stadgar för Ekumeniska Skoldelegationen, 1986-11-10, samt informationsbroschyren Ekumeniska Skoldelegationen

2. Debatten om gymnasie- reformen 1963/64

2.1 Presentation av reformens innehåll

2.1.1. Namnbytet och religionsundervisningens innehåll²²

Fram till 1965 då den nya läroplanen för gymnasiet slogs fast hade gymnasiet varit uppdelat i tre linjer; den allmänna linjen, real- samt latinlinjen. I den nya gymnasieskolan ville man införa fem lärokurser; humanistisk, samhällsvetenskaplig, naturvetenskaplig, ekonomisk samt teknisk lärokurs. 1960 års gymnasieutredning (förkortas hädanefter GU) kom i september 1963 med sitt huvudbetänkande och med förslag till ny läroplan för gymnasiet. GU föreslog betydelsefulla förändringar. Ännu i 1954 års undervisningsplan hade kristendomen en helt central plats i ämnet "kristendomskunskap". GU ville radikalt ändra på detta; dels låta ämnet byta namn till "religionskunskap" och dels ändra på innehållet så att man skulle koncentrera studierna kring de viktigaste icke-kristna religionerna, samt dra fram de väsentligaste dragen i kristen tro och etik. Man skulle konfrontera kristendomen med andra uppfattningar, och ge religionsundervisningen en starkt nutidsorienterad karaktär. Det kyrkohistoriska stoffet skulle beskäras och delvis flyttas över till historieämnet. GU pläderade för en "neutral" religionsundervisning, och objektivitetskravet sattes i centrum. "Objektivitet" utmärktes enligt GU av att urval av fakta och värderingar skulle ske så allsidigt som möjligt, och att skolan skulle inta en neutral hållning. Man skulle låta eleverna tänka kritiskt och själva komma fram till ett personligt ställningstagande för eller emot en viss livsåskådning.

2.1.2. Religionskunskapens utrymme på schemat²³

Den andra betydelsefulla förändringen som GU ville genomföra angående religionsundervisningen gällde utrymmet på schemat. GU ville bestämma hela det nya gymnasiet utformning, dess mål och innehåll, efter tre typer av krav, nämligen *avnämarkskraven* (dvs specificerade förutbildningskrav som ställdes av arbetsgivare, vidareutbildningsanstalter etc), *samhällslivets krav* (dvs allmänna krav som samhället ställer på individer i samlevnad med andra människor)

---

²² Algotsson, 372f

²³ Algotsson, 383f

samt *individens krav* (dvs personliga krav för att kunna utveckla egna anlag och intressen). GU:s undersökningar visade att det för kristendomsundervisningens räkning i princip inte fanns några särskilda avnämningkrav (förutom för blivande teologistudenter) och att samhällslivets krav inte gav några riktlinjer för ämnet. När det gällde de individuella behoven var resultatet nedslående; de flesta elever ville ha mindre kristendomsundervisning. Sålunda föreslog GU kraftiga nedskärningar av religionsundervisningen. Tidigare hade samtliga elever haft fem veckotimmar (vt) kristendomsundervisning. Nu föreslog GU först en allmän reduktion på 10% för alla ämnen (0,5 vt för religionskunskap), och dessutom flyttade man över 2 vt kyrkohistoria till historieämnet. Kvar blev: 2,5 vt på humanistisk och samhällsvetenskaplig lärokurs, naturvetenskapliga kursen ville man ge 1,5 vt, och för teknisk och ekonomisk kurs ville GU helt ta bort religionsundervisningen (med hänvisning till de ovan nämnda "kraven").

2.2 Debatten i pressen samt i övriga organ

2.2.1. Frågan om religionsämnets målsättning²⁴

När GU:s huvudbetänkande kom 1963 verkade flera samfundstidningar acceptera GU:s målsättning för religionskunskapen. Svenska Missionsförbundets Svensk Veckotidning, och Svenska Baptistsamfundets Veckoposten gjorde principiella uttalanden och förordade en neutral religionsundervisning. Svt tyckte att namnbytet var korrekt med hänsyn till innehåll och karaktär och tyckte att det blev en bättre inriktning på ämnet och en starkare nutidskaraktär. VP inskräppte flera gånger att skolans religionsundervisning skulle ha en konfessionslös utgångspunkt. VP förordade objektivitetsprincipen, och menade att de kristna samfundens undervisning och fostran hade helt andra förutsättningar. Den statskyrkliga tidningen Vår Kyrka hävdade att skolans undervisning skall vara objektiv och inte innehålla kristen förkunnelse. Vår Kyrka hänvisade till religionsfriheten, och hävdade att eleverna hade rätt att slippa få förkunnelse. Pingströrelsens Dagen gick tidigt in i debatten. I sin första ledarkommentar till GU:s betänkande klandrade Lewi Pethrus utredningen för att den bortsåg från den *fostrande betydelse* kristendomen har. Pethrus skrev åtskilliga ledare om religionsfrågan. Vid ett tillfälle hävdade Pethrus att GU inte hade skäl för att

---

²⁴ Algotsson, 375-383

avbryta en tusenårig kristen linje i svensk ungdomsuppfostran och svenskt bildningsliv. Objektivitetskravet hade Pethrus inte mycket till övers för; han skrev t ex att det är lika omöjligt att undervisa objektivt om kristendomen som att undervisa objektivt om nazismen - läraren måste ta ställning.

Riksdagens Kristna Grupp (RKG) lämnade in en massmotion, och var mycket kritisk mot att GU inte mer betonade normerna som skulle vägleda skolungdomarnas fostran. Utskottet tog intryck av RKG på den etiska punkten, och underströk gymnasiets personlighetsdanande uppgift. Det skrevs sedan in i läroplanen 1965. Under riksdagsdebatterna diskuterades ofta objektivitetskravet. Många röster höjdes, och en del hävdade att objektiviteten inte bara skulle skydda icke-kristna elever från kristen förkunnelse, utan även skydda kristna från ateistisk propaganda.

2.2.2. Frågan om religionsämnets utrymme på schemat²⁵

Men den stora striden 1963/64 stod inte om objektiviteten eller om religionsämnets innehåll, utan om ämnets utrymme på schemat. Som tidigare nämnts ville GU kraftigt skära ner antalet veckotimmar på de nya lärokurserna, och för ekonomisk och teknisk kurs helt slopa undervisningen. Detta vållade en bitter strid, och debattinläggen från kristet håll var ofta mycket fräna. Motsättningen var tydlig; medan GU utgjorde ett slags experters lämplighetsråd var religionsundervisningen för de kristna var en viktig ideologisk fråga .

GU:s betänkande kom i september 1963, men redan i början av året hade rykten spridits, och så var debatten igång. I ett gemensamt uttalande hävdade Biskopsmötet och Sveriges Frikyrkoråd det var ett "ödesdigert missgrepp att rubba kristendomsämnet ställning". Sveriges Förenade Kristliga Lärarförbund kallade reformen "ett hot mot den kristna bildningen". JönköpingsPosten skrev att det var mer än dåligt varsel, och undrade vilka krafter som styr i Sverige. Tidningen krävde till och med nyval och folkomröstning. Svensk Pastoraltidskrift kallade reformen ett "upprivande av hela vår kulturgrund" och ett "övergrepp mot det svenska folket". "Kulturskandal" skrev Vår Kyrka. Samkristna Skolnämnden (SSN) bildades i maj 1963 och ledde i fortsättningen den kristna bevakningen av frågan (de representerade de flesta kyrkor och samfund i Sverige).

---

²⁵ Algotsson, 383-432

Den kristna reaktionen på GU:s förslag blev som väntat kraftig. Olika samfundsgorgan tävlade om att finna tillräckligt starka ord i sitt fördömande av timtalsreduktionen. "Kristendomsundervisningen i skottgluggen" löd rubriken på Dagens ledare i frågan. Tidningen befarade att kristendomens särställning bland världens religioner nu skulle försvinna i skolan. Det var ytterst allvarligt, i synnerhet med tanke på att vi ju hade kristendomen att tacka för att vi en gång i tiden fick ett skolväsende.²⁶ Flera andra samfundstidningar reagerade också, bland annat Svt, VP mfl. En ekumenisk konferens sammankallades snabbt, där man talade om att man stod inför en skiljeväg; det gällde grunden för vår demokrati, och det svenska folket skulle ytterst bestämma om detta. Man beslutade enhälligt att SSN skulle starta en namninsamling tillsammans med samfunden. I uppropet krävde man att religionsämnet måste få behålla fem veckotimmar på humanistisk, samhälls- och naturvetenskaplig kurs, och minst två veckotimmar på teknisk och ekonomisk kurs. Man krävde att kristendomen fortfarande skulle vara central, och att det därför inte fanns anledning att byta namn på ämnet. Man hoppades på att få in en miljon namnunderskrifter, så glädjen blev stor när man under den korta perioden (15 oktober - 15 december) fick in över 2,1 miljoner namn. Naturligtvis användes detta resultat i den fortsatta debatten i samfundspressen. Några samfundstidningar var dock tveksamma till en del inslag i namninsamlingen, t ex skrev Svt att kampanjen var föga välbetänkt, och VP var kritisk till några inslag men ställde sig bakom SSN:s aktion. I dagspressen utkristalliserade sig en tydlig motsättning mellan å ena sidan en rad högertidningar och andra borgerliga organ, vilka gav stöd för namninsamlingen (t ex Borås Tidning, Helsingborgs Dagblad, Nya Wermlands-Tidningen, Östersunds-Posten, Skånska Dagbladet m fl) och å andra sidan några "kulturradikala" tidningar (t ex Dagens Nyheter, Stockholmstidningen, Aftonbladet, Arbetet, Arbetarbladet, Örebro-Kuriren) som kraftigt fördömde aktionen. Det blev en mycket hätsk debatt, och man använde starka och håfulla ord från båda sidor. De som var emot namninsamlingen hävdade bland annat att folk oftast inte visste vad de skrev under (t ex DN, AB, Arbetet), och att det enbart handlade om ensidig och falsk propaganda. Men trots vissa tveksamma röster även inom de kristna leden gav namninsamlingen intrycket av en kompakt kristen opinion.

---

²⁶ Johansson, 83

Här följer nu en mer systematisk redogörelse för de viktigaste argumenten man kan urskilja i debatten, och exempel på hur olika organ har ställt sig i förhållande till de olika argumenten. Utgångspunkten är de argument som de kristna företrädarna använde för att motivera ett bevarat kristendomsämne respektive ett bibehållet utrymme på schemat.

Hänvisning till folkopinionen

Det mest framträdande sättet att argumentera i debatten var att de kristna hänvisade till namninsamlingen. Otaliga debattinlägg talade om att GU:s förslag stred mot folkopinionen, och att GU hade felbedömt folkmeningen; majoriteten var *för* kristendomen, medan en liten men dock högröstad grupp "kulturradikala" var emot. Lewi Pethrus skrev i Dagen att det svenska folket hotades av en ateistisk konspiration, och att den lilla motståndargruppen förstärktes genom en snedvriden "kapitalstark, gudlös press". Svenska Dagbladet skrev att namninsamlingen var en mäktig demokratisk opinionsyttring; "Man kan ej vifta undan 2,2 miljoner namnunderskrifter". Arbetet och DN m fl hävdade i motsats till detta att det var omöjligt för vanliga människor att över huvud taget ha en åsikt i en så komplicerad fråga som schemaläggning. Men detta synsätt vände sig SvD kraftigt emot; det handlade istället om "vilken betydelse man önskar tillmäta det kristna arvet i vårt samhälles kulturmiljö och bildningsideal". SvD hävdade att det handlade om en strid för och emot kristendomen. Vår Kyrka höll med och menade att kulturradikalerna var ute efter att indoktrinera svensk ungdom. De tidningar som var emot (t ex Expressen, AB, DN) hade liknande argument för sin ståndpunkt, men menade istället att de kristna slogs för en förkunnande undervisning.

Bildningsargument

En annan sorts argument som var mycket framträdande var de så kallade bildningsargumenten där man på olika sätt framhävde den folkbildande aspekten av i första hand kristendomskunskap. VP menade att det inte är samfundens sak att ge ungdomar en bred orientering i alla livsåskådningar - det hör hemma inom skolan. Man fick inte blanda samman gymnasiets religionsundervisning med trossamfundens kristna fostran. Samkristna Skolnämnden gav ut en uppsatsantologi, *Bildning utan kristendomskunskap?* där bildningsargumenten hade huvudrollen. Man skrev i inledningen att "[...] det är ur kulturell, ur estetisk synpunkt en sannskyldig utarmning, om man berövar sig själv kännedomen om Böckernas Bok som litteratur, som poesi." Man hävdade att verk av Bach, Händel, Michelangelo, Rembrandt, Dante osv är helt obegripliga

för den som inte känner till Bibeln. "Är det alltså meningen att vår ungdom skall utestängas från den [Bibels värld] och därmed i högst väsentlig grad från det förgångna?" frågar sig en författare i antologin. Bildningsargumenten förekom ofta i samfundspressen och man tryckte här på bibelkunskapens bildningsvärde (t ex VP, Svt, Vår Kyrka m fl). Även icke-kristna gav sitt stöd för denna argumentation, vilket bl a kom fram i SvD och andra tidningar. Här refererade man till bland andra litteraturprofessorn och ateisten Viktor Svanberg som kallade GU:s förslag en "kulturrealisation". De "kulturradikala" talade ofta om att avväga olika ämnen mot varandra, men gick sällan in på de sk bildningsargumenten. GU å sin sida framförde ett bestämt bildningsargument, nämligen det om internationell förståelse. Men här framhöll Svt att GU:s motivering måste ta sig uttryck i fler veckotimmar, annars var det omöjligt att lösa uppgifterna GU ålagt skolan. GU:s kritiker hänvisade ofta till bildningsargumenten, och de användes mer och mer när man inte längre pläderade för en förkunnande undervisning - bildningsargumenten accepterades ju även av icke-kristna. Men avvägningen mellan olika ämnen är en svår fråga; vilket är viktigast för eleverna att känna till - Bibels berättelser eller partiväsendet?

De internationalistiska argumenten

Bland bildningsargumenten kan man också lyfta fram vikten av internationell förståelse. Dessa argument är variationer på temat att våra ökade internationella kontakter kräver bättre religionskunskap. SvD framhöll att den aktuella kristna ekumeniken gjorde det angeläget med fördjupad kunskap även om andra kristna konfessioner än den evangeliskt/lutherska. Vår Kyrka påpekade de allt vanligare resorna utomlands och att fler svenskar fick arbete utomlands. Samkristna Skolnämnden påpekade att kunskap om andra religioner verkligen behövdes för ekonomer och tekniker med tanke på arbete utomlands. Men resonemangen om utlandstjänster kunde även tjäna som argument för mera kristendomsundervisning och inte bara allmän religionskunskap. Vår Kyrka hävdade att hela ledarskiktet i de nya afrikanska staterna har fått sin utbildning vid missionsskolor, och att man därför måste förstå kristendomen för att kunna möta dessa människor. SvD och andra av GU:s kritiker framhävde, när de talade för ökad undervisning om främmande religioner, att kristendomen måste uppta det största utrymmet.

Problemet med kyrkohistorien

Debatten rörde också ämnets innehåll. GU hade ju föreslagit att det kyrkohistoriska stoffet starkt skulle reduceras, och att det som blev kvar skulle överföras till historieämnet. Men några problem dök upp. I Vår Kyrka utbröt en häftig debatt, där man påvisade att man i religionskunskapen tagit bort kyrkohistorien från Jesu födelse till 1800-talet helt, och att man minskat den "yttre" kyrkohistorien drastiskt i historieämnet. VP höll med. Här fick man också stöd från historieprofessor Erik Lönnroth, som uttalade sig i DN. Professorn i kyrkohistoria Sven Göransson vände sig också mot reduktionen och menade att kyrkohistorien är omistlig, och att det inte går att skilja kristendomen från dess historia om man vill vara objektiv.

Moralargumenten

För många var det ingen komplicerad fråga om sambandet mellan religionsundervisning och moral. I en motion till GU skrevs om en allmän moraluppluckring, oroande förhållanden i ungdomsvärlden, och att det därför är angeläget att även gymnasieeleverna får en fördjupad kunskap om kristen tro och sed. Det gjordes mer eller mindre kategoriska uttalanden i flera tidningar med stöd för dessa tankegångar, bl a i SvD, Kvällsposten, och inte minst Dagen. I en ledare med rubriken "Kristendomsförföljelsen i Sverige" skrev Lewi Pethrus om det planmässiga och hänsynslösa utrotningskrig mot kristendomen i samhället som pågått de senaste fyrtio åren. Pethrus satte översexualiseringen och upplösningen av det svenska folkets moral i samband med avkristningen av skolan och samhället i stort.²⁷ I ett senare nummer av Dagen refererades till en predikan av Pethrus där han ytterligare talade om moralupplösningen som en naturlig följd av det tillbakaträngda kristna inflytandet i skolan, och detta var enligt Pethrus också orsaken till den ökade ungdomsbrottsligheten.²⁸ Men i debatten förbigicks flera viktiga frågor - sambandet mellan kristen tro och moral är ett omstritt problem. Menar man att skolan ska hävda att en kristen tro leder till en hög moral hos människan? Ska skolan ta ställning för kristendomens "sanning"? Och finns det egentligen en enhetlig kristen etik? Samkristna Skolnämnden gick i ett yttrande över GU:s betänkande in djupare på de moraliska problemens behandling i undervisningen. Man måste ställa högre krav på gymnasieelevers förmåga att rätt bedöma olika handlingsalternativ och överblicka tänkbara konsekvenser. Man måste förstå vikten av kulturella värden av etisk, religiös och estetisk natur, och detta gäller inte minst för teknik- och ekonomistuderande som

---

²⁷ ibid, 78

²⁸ ibid, 82

kommer att få ta ställning i olika svåra frågor ute i arbetslivet. SSN ger en mycket tydligare definition av moraluppfattningen än den vanliga diffusa argumentationen om kristen tro och moral. Det mer onyanserade talet fick inte stå oemotsagt, och detta var en öm punkt i debatten. Ny Dag frågade sig hur man vet att en viss inställning i religiösa trosfrågor leder till en i någon mening bättre moral, och man hänvisade till gangsterväldet i det "kristna" USA. DN gav också kritik och påpekade att det i praktiken inte fungerar så som de kristna vill påstå.

De moraliskt-politiska argumenten

Från den enskildes moral kan man gå vidare och beakta vilken moral samhället ska byggas på. Många gånger uttrycktes argumenten mycket tydligt, som till exempel i Skånska Dagbladet som skrev att "kristendomens ställning som hörnpelare i kultur- och samhällsliv är höjd över varje diskussion". Flera tidningar höll samma linje; t ex Barometern, KvällsPosten m fl. Även Samkristna Skolnämnden höll denna linje. Men det var en mycket kontroversiell fråga; skall skolan motivera människovärdet med hänvisning till kristendomen? Det fanns också stark kritik mot detta argument att kristendomen skulle utgöra ett slags värn för demokratin. Hallandsposten skrev att kristendomen inte alls visat sig vara ett sådant skydd och hänvisade till nazismen i det katolska Tyskland och fascismen i det allra kristligaste Italien. Aftonbladet ifrågasatte kyrkans tal om demokrati; enligt AB innebar religionsundervisningen i praktiken att kyrkan motsatte sig demokratin. Många andra röster höjdes också mot det moraliskt-politiska argumentet. Man ifrågasatte om det verkligen finns en gängse moral i kristendomen som alla är överens om. Man menade till och med att det är ett religionsfrihetsproblem, och att man bryter mot objektiviteten; det är omöjligt att bedriva fostrande verksamhet på grundval av kristna ideal och inte också utsätta eleverna för påverkan att omfatta kristen tro.

2.3 Sammanfattning av 1960-talets debatt²⁹

Debatten kring religionsämnet gällde i första hand ämnets utrymme på skolschemat. Gymnasieutredningen förordade en minskning av timtalet med 50 procent, vilket den motiverade utifrån elevernas behov och samhällets krav. Förslaget väckte våldsamma protester från en massiv kristen opinion. Sam-

---

²⁹ Bygger på de delar i Algotssons *Från katekestvång till religionsfrihet* som redovisats ovan, samt på kapitlet V.5 Sammanfattning av 1960-talets debatt, Algotsson, 504-508

kristna Skolnämnden, som backades upp av biskopsmötet och Sveriges Frikyrkoråd, organiserade en namninsamling som inbringade över två miljoner namnunderskrifter. Namninsamlingen fick stöd av ett antal kristna tidningar, en rad högertidningar samt några andra borgerliga organ. Mot denna opinion stod främst några "kulturradikala" stockholmstidningar. Striden fördes i en mycket upphetsad och bitter atmosfär, och angreppen var hätska både från kristet och icke-kristet håll. GU:s kritiker framförde ett antal argument, t ex hävdade de att folkopinionen (med hänvisning till namninsamlingen) var emot förslaget. "Kulturradikalerna" menade dock att vanligt folk inte var kompetenta att uttala sig i en så svår schemateknisk avvägningsfråga. Från kristet håll verkade det istället vara en viktig ideologisk fråga. GU:s kritiker framhöll olika argument till försvar för religionsämnet, bland annat olika bildningsargument. Man betonade t ex Bibelns betydelse för att kunna förstå konst och litteratur. Man framhöll också att de allt livligare internationella kontakterna krävde ökad religionskunskap. Man kritiserade också GU:s förslag om att förpassa en del av kyrkohistorien till historieämnet och menade att historieämnet inte skulle kunna tillgodose kyrkohistoriens egenart. Vidare anfördes ofta moralargument för att öka religionsundervisningen. Man förutsatte att en sådan undervisning skulle skapa etiskt högtstående människor och ett demokratiskt samhälle. En del kulturradikaler bemötte dessa argument och hävdade att sambanden mellan religion och moral inte var så enkla som GU:s kritiker ville se dem. GU:s förslag godtogs slutligen av riksdagen, trots den massiva kristna opinionen.

3. Debatten om gymnasie- reformen 1992/93

3.1 Presentation av reformens innehåll

3.1.1. Kort historik över reformarbetet

Under 1980-talet gjordes en grundlig översyn av de olika utbildningar som fanns i Sverige. Särskilt den senaste gymnasiereformen 1970 sattes under lupp.³⁰ Skolminister Göran Persson (s) började i slutet av 80-talet en större översyn av gymnasieskolan, och utbildningsutskottet arbetade för att få fram förslag till en reform av hela gymnasieutbildningen. Man ville höja kompetensen på de yrkesförberedande linjerna, då undersökningar visat att hälften av industrins anställda saknade gymnasiekompetens.³¹ Man ville också satsa på en bred grundutbildning för ungdomen, samt ge möjligheter till vidareutbildning. Utbildningen i gymnasieskolan och vuxenutbildningen skulle läggas upp i ett perspektiv av livslångt lärande. Man ville också ge eleverna ökad valfrihet. Det nuvarande systemet med 27 linjer och omkring 550 specialkurser upplevdes alltför splittrat, och man ville hitta lösningar som var smidigare, och som samtidigt gav eleverna en bred ingång och en bred utgång.³²

Under vintern/våren 1991 var arbetet med reformen inne på sitt slutskede åtminstone för den gången. Göran Perssons proposition "Växa med kunskaper" (1990/91:85) lades fram för riksdagen den 22 februari, och sedan gavs tid för de olika partierna och intresseorganisationerna att komma med synpunkter, remissvar etc. Förslaget innebar i korthet att de nuvarande gymnasielinjerna och specialkurserna skulle ersättas av 16 nationella program, varav 14 skulle vara yrkesförberedande och 2 studieförberedande. Ett antal kärnämnen skulle vara gemensamma för alla program, och varje program skulle ha speciella karaktärsämnen. Eleverna skulle få påverka sin kursutformning betydligt. För religionsämnets del innebar detta att religionskunskap skulle vara ett

---

³⁰ Proposition 1990/91:85, 47f

³¹ Enligt Göran Persson i SvD 21/2 1991

³² Muntlig uppgift från Anita Sten 20/12 1993. Sten var statssekreterare åt Göran Persson under dennes tid som skolminister.

frivilligt ämne på de 14 yrkesförberedande linjerna, men ett obligatoriskt ämne på de studieförberedande. Dessutom angav Persson i propositionen obligatorisk undervisningstid i 60-minuterslektioner i stället för de gamla 40-minuterslektionerna. Persson beräknade också undervisningstiden på 30 effektiva undervisningsveckor per år och inte 40 som man räknat med innan - hans undersökningar hade nämligen visat att mycket tid gick bort på friluftsdagar, temadagar, studieresor etc. I praktiken innebar detta att många ämnen fick avsevärt mindre tid på schemat än innan. Religionsämnet *halverades* på de studieförberedande programmen. En jämförelse visar att humanistisk och samhällsvetenskaplig linje tidigare har haft tre veckotimmar religionskunskap (3 x 40 min = 120 min). Nu skulle man endast få en klocktimme (60 min); alltså en halvering.³³

Under våren behandlades reaktionerna på propositionen, och vissa ändringar gjordes. Genom en överenskommelse mellan socialdemokraterna, vänsterpartiet och centern kunde man hindra en föreslagen nedskärning på 330 miljoner kronor, vilket nu gjorde att man kunde öka timantalet för kärnämnen. Genom påtryckningar från bland annat Ekumeniska Skoldelegationen kom så bland annat religionsämnet att bli obligatoriskt kärnämne för samtliga program när beslutet togs den 16 maj och sedan klubbades i riksdagen den 5 juni samma år.

Därmed var dock inte reformarbetet färdigt. Fortfarande återstod arbetet med att ta fram utbildnings- och kursplaner för varje program, samt att utarbeta en ny läroplan. Efter regeringsskiftet på hösten valde den borgerliga skolministern Beatrice Ask (m) att ge nya direktiv till läroplanskommittén - där det bland annat fanns en formulering om kristen etik som senare skulle vålla debatt i pressen - som skulle antas av riksdagen den 19 december.³⁴

Den 27 februari 1992 fattade regeringen beslut om reviderade mål och riktlinjer för Lgy 70 (den läroplan som ännu gäller), samt programmål för gymnasietets 16 nationella program. Revideringen av Lgy 70 var tänkt att gälla under en övergångsperiod tills den nya läroplanen blivit fastställd. Här presenterades också vilka mål den nya gymnasieutbildningen ska ha, och vilka grunder den ska bygga på osv.³⁵ I september samma år lämnade läroplanskommittén sitt

---

³³ Dagen 27/2 1991, SvD 9/3 1991

³⁴ Kommittédirektiv 1991:117

³⁵ "Reviderade Mål och riktlinjer. Programmal." (Stockholm 1992), 1

huvudbetänkande "Skola för bildning", och ungefär samtidigt lämnade betygsutredningen sitt betänkande "Ett nytt betygssystem".³⁶ Efter remissbehandling lade man fram propositionen "En ny läroplan" för riksdagen den 2 juni 1993.³⁷ Till slut fattade riksdagen sitt beslut att anta propositionen den 14 december samma år, dock inte utan reservationer från socialdemokratiskt håll. Propositionen antogs i oförändrat skick, men riksdagen ansåg att en parlamentarisk kommitté borde tillsättas och följa utvecklingen av det nya gymnasiet. Övergången ska ske successivt och man beräknar att det nya gymnasiet skall vara helt genomfört med början läsåret 1995/96.

3.1.2. Den nya gymnasieskolan³⁸

Vad innebär då propositionen som nu ska bli verklighet? För det första innebär den att de nuvarande 27 linjerna och omkring 550 specialkurserna i landet tas bort och ersätts med 16 nationella program. Fjorton av programmen är yrkesförberedande inom de flesta tänkbara yrkesområden, och två program är studieförberedande. Samtliga program har dessutom olika grenar så att man kan välja en mer specificerad inriktning. Dessutom finns lärlingsutbildning och individuella program. Alla program skall i princip vara treåriga och ge allmän behörighet till högskola.

För det andra har man gjort en uppdelning mellan kärnämnen och karaktärsämnen. Kärnämnen är gemensamma för alla program. Karaktärsämnen är de ämnen som bestämmer utbildningens profil, och här finns ett antal timmar avsatta till att göra individuella val. Som redan nämnts blev alltså religionskunskap ett kärnämne, sålunda obligatoriskt för alla program, vilket inte var fallet enligt Göran Perssons ursprungliga förslag.

För det tredje tar man bort den gamla femgradiga relativa betygsskalan, som ju är omöjlig att använda i det individuella kursutformade gymnasiet. Istället införs ett kursrelaterat betygssystem, där betyget ges på genomgången kurs i förhållande till kraven i respektive ämnes kursplan. Betygsskalan blir fyrskalig; icke godkänd, godkänd, väl godkänd samt mycket väl godkänd.

---

³⁶ SOU 1992:94 "Skola för bildning", SOU 1992:86 "Ett nytt betygssystem"

³⁷ Proposition 1992/93:250 "En ny läroplan"

³⁸ Detta avsnitt bygger på en sammanställning av Annika Engström i SvD 15/12 1993, samt på Utbildningsdepartementets sammanfattande skrift "Ny läroplan för gymnasiet" (Stockholm 1993)

Slutligen återstår några påpekanden om läroplanen som har betydelse för denna undersökning. I de nya direktiv som läroplanskommittén fick i december 1991 skrev skolminister Ask bl a följande:

"Skolans verksamhet är inte och skall inte vara värderingsmässigt neutral. Den bör liksom tidigare bygga på de etiska normer, såsom människolivets okränkbarhet, individens frihet, solidaritet med svaga och utsatta och respekt för den enskilda människans särart och integritet och allas lika värde, vilka genom kristen etik och västerländsk humanism har en djup förankring i vårt land. Detta är värderingar som de flesta människor i Sverige utifrån olika utgångspunkter och kulturell bakgrund, kan acceptera."³⁹

Formuleringen om kristen etik följde sedan med i propositionen. Sålunda kan man läsa i förslaget till läroplanen:

"Människolivets okränkbarhet, individens frihet, solidaritet med svaga och utsatta och alla människors lika värde utgör kärnan i de värden skolan skall gestalta och förmedla. Tillsammans med aktningen för varje människas egen värde och respekten för det levande utgör de den **etiska grunden** för skolans arbete. Detta är värden som bland annat genom kristen etik och västerländsk humanism har en djup förankring i vårt land."⁴⁰

Beatrice Ask anger också i propositionen några utgångspunkter för skolan.

"Den etik, som skolan skall stå för, skall ge eleverna en etisk kompass och en moralisk kompetens. Det etiska perspektivet bör därför prägla såväl undervisningen som skolans förhållningssätt i stort. Dessa frågor har en given plats i religionskunskapsämnet, men också i alla andra ämnen."⁴¹

3.1.3. Namnbytet och religionsämnets innehåll⁴²

Redan på ett tidigt stadium fanns inom Skolöverstyrelsen diskussioner om att ge religionsundervisningen på gymnasiet ett förändrat innehåll, och även att ändra namnet. SÖ menade att den pågående internationaliseringen av samhället krävde förändringar i nuvarande läroplaner för skolan. När det gällde religionskunskapen behövde man orientera sig mot ett euro-perspektiv. SÖ påtalade också elevernas vilshenhet i samhället och att man mer behöver möta elevernas behov. SÖ föreslog att ämnet skulle byta namn till *REL - Religion Etik Livsåskådning*, för att på så sätt bredda ämnet och ge innehållet en mer bestämd karaktär. I delämnet *Religion* skulle stoffet sättas i centrum, dvs kun-

---

³⁹ Kommittédirektiv 1991:117, 2

⁴⁰ Proposition 1992/93:250, 115

⁴¹ *ibid*, 21

⁴² Uppgifter hämtade från skrivelsen Förslag från Ekumeniska Skoldelegationen ang REL - Religion Etik Livsfrågor. 1988-10-31

skaper om de olika världsreligionerna. I *Etik* skulle man behandla etiska grundvärderingar, ge eleverna redskap till egna etiska ställningstaganden. I *Livsåskådning* skulle eleven vara i centrum och man skulle utifrån elevens behov och frågor diskutera olika livsåskådningar. Efter påtryckningar från Ekumeniska Skoldelegationen bytte man senare namn på detta delämne till *Livsfrågor* för att ytterligare skilja det från delämnet Religion, och för att mer poängtera att elevens frågor sattes i centrum. Det lovvärda i namnbytet till trots föll denna diskussion bort i det fortsatta reformarbetet. Så när riksdagen den 14 december 1993 antog propositionen om den nya läroplanen så hette ämnet liksom tidigare kort och gott *religionskunskap*.

Efter denna översiktliga genomgång av reformen är det så möjligt att undersöka debatten i pressen.

3.2 Debatten kring religionsämnet

3.2.1. Frågan om religionsämnets namn och innehåll

Det organ som tidigast började engagera sig i frågorna kring den nya gymnasieskolan var Ekumeniska Skoldelegationen, som bildats redan 1986. När SÖ presenterade sitt förslag till namnbyte och inriktning för religionsämnet var ESD inte sen att agera. I en skrivelse till SÖ i oktober 1988 gav ESD sitt bifall till mycket av förslagen, men kom även med egna synpunkter. ESD föreslog bland annat att delämnet *Livsåskådning* skulle bytas mot *Livsfrågor* för att mer trycka på att elevens frågor och behov skulle sättas i centrum.⁴³ ESD fortsatte att arbeta med utformningen av REL-ämnet och man utarbetade konkreta förslag till undervisningsplaner och utbildningsmål. I januari 1990 lämnade ESD ett långt remissyttrande till Utbildningsdepartementet med sådana förslag.⁴⁴ I ett diskussionsunderlag angavs att målet för REL-ämnet skulle vara att ge allmänorientering och *livskompetens*.⁴⁵ Just perspektivet livskompetens var något man från ESD:s håll tryckte hårt på, och ESD menade att detta perspektiv saknades i Göran Perssons förslag som enbart betonade skolans uppgift att ge samhälls- och yrkeskompetens. Detta framhölls tydligt i flera artiklar av Carl-Eber Olivestam i tidskriften *Kristendom och Skola*.⁴⁶ ESD:s synpunkter vann

---

⁴³ Förslag från Ekumeniska Skoldelegationen ang REL - Religion Etik Livsfrågor. 1988-10-31

⁴⁴ Yttrande över utredningen Den nya gymnasieskolan. 1990-01-10

⁴⁵ Inför gymnasiereformen. Diskussionsunderlag. 1990-09-26

⁴⁶ Tex KoS nr 2/1991, 30

gehör hos Utbildningsdepartementet, men på allvar först efter regeringsskiftet hösten 1991. Olivestam noterade med tillfredsställelse att etiken nu skulle få mer utrymme i skolan.⁴⁷

Diskussionerna kring religionsämnets namn och innehåll får förhållandevis litet utrymme i den kristna pressen. I två debattartiklar i Dagen tar Harald Ljungström - rådman i Stockholm och aktiv redan under debatten på 60-talet - upp frågan. I den första anmärker Ljungström på att SÖ i sitt förslag inte ger någon som helst information om vad REL ska ges för innehåll. Ljungström menar att detta är förödande för undervisningen och att skolan därför inte kan leva upp till målsättningen att främja elevernas personliga utveckling. Vidare visar Ljungström hur SÖ helt egenmäktigt tagit bort allt lärostoff från ämnet vilket anses mycket allvarligt, och detta skedde dessutom i största hemlighet. Det är inga nådiga ord som används; "Men så kom i lönnedom SÖ-kuppen 1978 [...] Med ett Akilleshugg kapade åtta tjänstemän [...] bort allt lärostoff från religionskunskapen".⁴⁸ I den andra debattartikeln går Ljungström vidare och menar att SÖ:s och skolministerns förslag innebär en skola som är anarkistisk och som står i strid med läroplanen. Han påtalar risken för att religionskunskapen helt kommer att utplånas i skolan om SÖ får som den vill.⁴⁹ I ett inlägg på ledarsidan några veckor senare går Ljungström ett steg längre i sin kritik och menar att SÖ har handlat författningsstridigt och att deras försök att utplåna religionsundervisningen nu måste stoppas. Dagens chefredaktör Olof Djurfeldt ger på ledarplats i samma nummer sitt bifall till Ljungströms debattinlägg och menar att det kan bli en ödesfråga för Sverige om kallsinnigheten inför religionens värld får slå igenom i den nya gymnasieskolan. "Mer och mer kommer okunnigheten att triumfera" skriver Djurfeldt.⁵⁰

Veckoposten är litet vänligare i tonen när chefredaktör Bo Swedberg i en ledare kommenterar förslaget om REL-ämnet. Swedberg tar ingående upp Eku-
meniska Skoldelegationens yttrande i frågan och ger detta förslag sitt fulla stöd. "Kyrkornas remissyttrande är i sin helhet en övertygande argumentation för att REL-ämnet med den angivna inriktningen särskilt på personlighetsutveckling skall få en central plats i hela den nya gymnasieskolan" skriver Swedberg.⁵¹

---

⁴⁷ KoS nr 2-3/92, 23

⁴⁸ Dagen 3/10 1990

⁴⁹ Dagen 5/10 1990

⁵⁰ Dagen 25/10 1990

⁵¹ VP nr 13/1990

Även Svensk Veckotidning har en mildare ton i kommentarerna till frågan. I en ledare nämns kort och gott ESD:s förslag och man är överlag positiv till det, och tycker att det är självklart att ett så viktigt personlighetsutvecklande ämne som REL skall vara obligatoriskt för alla.⁵² I en ledare ett år senare talar Svt mer ingående om namnet Religion Etik Livsfrågor. "Det föreslagna namnet är avsevärt bättre eftersom religion inte bara kan vara ett vanligt kunskapsämne som det går att plugga in" skriver chefredaktör Leif Nilsson.⁵³

I det hela verkar dock inte religionsämnets namn vara en särskilt viktig fråga i längden, för när Göran Persson inte får igenom den föreslagna namnändringen så nämns det knappt alls i de undersökta samfundstidningarna. Enda undantaget är Dagen där man bara nämner saken i förbigående, och då med vinklingen att detta bara var ännu en förlust för Persson.⁵⁴ Inte heller ESD driver frågan om namnet vidare, även om de naturligtvis i högsta grad fortsätter att ge synpunkter och förslag till själva utformningen av undervisningen.

Vad hade då de profana organen att säga om religionsämnets namn och innehåll? Faktiskt ingenting. I de tidningar som grundligt undersökts finns inte en enda kommentar till detta.

3.2.2. Frågan om religionsämnets utrymme på schemat

Den stora debatten kom att stå kring den av SÖ och Göran Persson föreslagna kraftiga nedskärningen av antalet undervisningstimmar i religionskunskap, samt att ämnet gjordes frivilligt så att de flesta elever befarades bli helt utan religionsundervisning. Och det var kring denna fråga samfundsorganen och andra aktörer mer än någon annan engagerade sig, även om ESD till stor del verkade arbeta mer med själva innehållet i undervisningen.

Dagen var den första samfundstidning som rapporterade om den planerade nedskärningen och kommenterade läget. Redan i de första kommentarerna är Dagen ganska frän i sin kritik mot förslaget. På förstasidan den 20 februari 1990 kan man läsa i fet rubrik att "Religionen stryps på gymnasiet". I ledaren med titeln "Attack mot svenskt kulturarv" kommenterar Olof Djurfeldt vad

---

⁵² SVt nr 5/1990

⁵³ SVt nr 11/1991

⁵⁴ Dagen 17/5 1991

han kallar "sabotaget mot religionskunskapen i de svenska skolorna" och hävdar att om SÖ får som den vill så blir 70 procent av gymnasieeleverna utan den mer än någonsin så viktiga religionsundervisningen. Djurfeldt nämner dagens stora behov av undervisning om etik, och att det borde stå klart för alla att svenskarnas normer på många sätt är förankrade i kristen tro. "Opinionen måste vakna" skriver han vidare, och "denna systematiska sabotering av ämnet måste brännmärkas." Han avslutar ledaren med att påpeka att förslaget bör ge anledning till en massiv motoffensiv.⁵⁵

Dagen inleder samma dag en lång artikelserie med överskriften "Gud i skamvrån i 90-talets skola". I den första artikeln berättas om Göte Olingdahl, universitetslektor i Uppsala, som på ett särskilt sätt tagit upp kampen för religionsämnet på gymnasiet. Olingdahl vill att de kristna får upp ögonen för vad som är på gång och ger en inblick i SÖ:s förslag och vad det kommer att innebära för gymnasieskolan. Olingdahl drar paralleller till striden om kristendomsämnet på 60-talet och hävdar att ämnet på nytt är hotat, och att de kristna måste vakna. Intressant är också att man i samma nummer har en kort resumé över Karl-Göran Algotssons beskrivning av kristendomens underminering i den svenska skolan under 1900-talet. Man drar flera paralleller med striden på 60-talet och ser den nu påbörjade kampen som ytterligare ett led i statens försök att beröva eleverna undervisning om kristendomen.⁵⁶

Veckoposten visar inte alls samma oro som Dagen angående läget. I en lång ledare i mars 1990 diskuteras mest kring förslaget om det nya REL-ämnet. Det refereras mycket till remissyttrandet från ESD och VP ställer sig helt bakom det. VP upplyser om ESD:s förslag att göra REL-ämnet till basämne på de studieförberedande programmen samt karaktärsämne på samtliga yrkesförberedande block, och man ger sitt fulla stöd för detta förslag. "Det är lätt att göra sig en föreställning om hur ofullständig t ex en vårdutbildning utan substantiella inslag av etik och relevanta livsfrågor skulle vara" skriver VP, och trycker också på behovet av livskompetens.⁵⁷ Efter denna kommentar är det tyst kring frågan i mer än ett år. Nästa gång något tas upp är i april 1991 med anledning av det beslut riksdagen väntas fatta den 5 juni, men mer om detta senare.

---

⁵⁵ Dagen 20/2 1990

⁵⁶ ibid

⁵⁷ VP nr 13/1990

På liknande sätt som Veckoposten ställer sig Svensk Veckotidning i en ledare bakom ESD:s remissyttrande. I övrigt diskuteras i ledaren vad gymnasiereformen i stort innebär med de nya programmen osv. Svt nämner som hastigast att ämnen som historia, psykologi, religion, filosofi och estetiska ämnen sitter trångt just som obligatoriska ämnen. Svt påpekar att dessa ämnen tillgodoser elevernas personlighetsutveckling och att just "i det perspektivet ter sig reduceringen märklig".⁵⁸ Liksom i VP är det sedan tyst kring frågan i mer än ett år. I mars 1991 skriver Leif Nilsson en ledare med anledning av Göran Perssons kommande proposition. Här är dock tonen lite mer bestämd än året innan. Nilsson refererar först till syftet med och innehållet i REL-ämnet och skriver att "självkänt bör ett så personlighetsutvecklande ämne vara obligatoriskt för alla i en framtida gymnasieskola". Han skriver vidare att det är obegripligt att religionsämnet inte finns på de yrkesförberedande linjerna, beklämmande nog inte ens på vårdlinjen. "Propositionen ger intrycket av att författarna inte verkar ha förstått de djupgående värderingsförändringar som skett inom det svenska samhället" skriver Nilsson vidare och talar om det enorma behovet av etik och moral som också tycks förbisett. Nilsson avslutar ledaren med att skriva att det finns anledning att ta strid mot en nedrustning av religionsämnet, men påpekar vikten av att inte låsa sig fast vid antalet timmar, utan att istället mer påverka innehållet.⁵⁹

Kyrkans Tidning skriver så gott som ingenting under 1990 om den planerade gymnasiereformen. Den enda gången frågan tas upp är i ett sommarnummer då det noteras att SÖ vill dra ner på religionskunskapen tillika med andra ämnen, men detta nämns utan att man på något sätt tar ställning i frågan.⁶⁰

Ekumeniska Skoldelegationen tar naturligtvis tag i ärendet och lägger ned mycket arbete på att försvara religionsämnets ställning. I ett långt yttrande till Utbildningsdepartementet i januari 1990 ger ESD först positiva kommentarer till Utbildningsdepartementets betänkande och ställer sig bakom många av förslagen. Som redan nämnts tar ESD upp frågan om REL-ämnet och föreslår en namnändring från *Livsåskådning* till *Livsfrågor*. Dessutom önskar ESD att REL-ämnet införs på samtliga linjer i den nya gymnasieskolan. ESD kräver att REL tilldelas minst tre stadieveckotimmar. Vidare diskuteras ESD innehållet i REL-undervisningen och trycker på elevernas behov att ge uttryck för egna

---

⁵⁸ Svt nr 5/1990

⁵⁹ Svt nr 11/1991

⁶⁰ Kyrkans Tidning nr 31-32/1990

livsfrågor, och att ge dem redskap till etiska ställningstaganden, samt hjälpa dem till en positiv personlighetsutveckling. ESD presenterar sedan ett ingående förslag till utformning av undervisningen. ESD skriver i avslutningen att man "vill med kraft hävda betydelsen av att den enskilda eleven ska stå i centrum. Det är viktigt att yrkeskompetens och allmän kompetens kompletteras med vad vi kallar för LIVSKOMPETENS".⁶¹ ESD:s fortsatta arbete under 1990 är dock mer inriktat på REL-ämnets utformning och innehåll än om timtalet, vilket framgång av de rapporter Carl-Eber Olivestam skriver i *Kristendom och Skola* under året.⁶²

Hur är då reaktionerna i den profana dagspressen? Trots att det går att finna många och häftiga reaktioner på Göran Perssons och SÖ:s förslag till ny gymnasieskola i SvD och *Arbetet* så finns faktiskt inga ledare eller artiklar som överhuvudtaget tar upp religionsämnets plats och utformning i skolan. Istället debatterar man om reformen i stort och lägger tyngdpunkten på frågan om kompetens hos eleverna samt budgetfrågan. Men denna debatt drar inte igång på allvar förrän under 1991 då propositionen läggs fram, och därför lämnas den därhän.

Åter till *Dagen*. Under resten av våren 1990 fortsätter tidningen sin artikelserie "Gud i skamvrån i 90-talets skola", och många människor kommer till tals till försvar för religionsundervisningen. Till exempel talar högskolelektor Lilian Nilsson från Malmö om behovet av etikundervisning för blivande vårdlärare, docent Anders Törnvall från Linköping betonar värdet av religionsundervisning och kristen etik för alla yrkesgrupper, psykologen Kristina Humble talar om alla vilsna ungdomars stora behov av etikundervisning, bara för att nämna några.⁶³ *Dagen* rapporterar också om att Sverige ligger sist i Norden när det gäller antalet religionstimmar på schemat.⁶⁴ Den 16 mars berättas om riksdagsmannen Bengt Silfverstrand, socialdemokrat och Broderskapare, som går till angrepp mot nedskärningen, och han säger sig vara övertygad om att hans Broderskapsrörelse kommer att spela en betydelsefull roll i utformningen av den nya gymnasieskolan.⁶⁵ Några dagar senare talar tidningen med stora rubriker om att "LO slår vakt om religionsämnet", och berättar om LO:s remiss om gymnasieskolan där man skriver att "i ett mångkulturellt samhälle kan

---

⁶¹ Yttrande över utredningen Den nya gymnasieskolan, 1990-01-10

⁶² KoS nr 3/1990, 14; nr 4/1990, 27, nr 5-6/1990, 29-32

⁶³ *Dagen* 23/2, 27/2, 2/3 1990

⁶⁴ *Dagen* 9/3 1990

⁶⁵ *Dagen* 16/3 1990

inte moral, etik och livsåskådningsfrågor undvikas i utbildningen".⁶⁶ Dagen ser detta som ett stöd för mer religionsundervisning, men det är inte självklart att detta är vad LO menar, vilket också Bo Swedberg påpekar i en ledare i Veckoposten.⁶⁷ Förstasidesstoff blir det sedan när det uppmärksammas att Ekumeniska Skoldelegationen har uppvaktat Utbildningsdepartementet. "Kyrkorna tar strid för religionsämnet" utropar Dagen.⁶⁸ I en ledare i juni sammanfattar Olof Djurfeldt vårens artikelserie och säger att: "vi har varnat för vilka konsekvenser utebliven religionsundervisning på gymnasiet kan på för svenskt samhällsliv och till och med för demokratins överlevnad". Det är verkligen starka ord han tar till.⁶⁹

I oktober samma år ger sig rådman Harald Ljungström åter in i debatten. I två debattartiklar och ett inlägg på ledarsidan talar han om den *diskriminering* eleverna på de yrkesinriktade linjerna utsätts för genom att *berövas* undervisning i religionsämnet. Han anklagar också SÖ för att vilja ha en anarkistisk skola där skyldigheten att undervisa om kristendomen utplånas steg för steg.⁷⁰ Ytterligare en ledarkommentar detta år förtjänar att nämnas. Djurfeldt skriver i december en sammanfattning av läget, och konstaterar att vi är "på väg mot ännu en rasering av det svenska folkets kunskaper i kristendom och andra religioner". Läget är desto allvarligare nu när man fått fram "de mest chockerande uppgifter om att ämnet [...] grovt försummas på låg- och mellanstadiet." Djurfeldt skriver vidare att det är tid att vakna för de politiska partierna och bekänna färg i denna "ödesfråga för den svenska nationen", och han menar att det är dags för de kristna att höja rösten och skärpa argumenten. "Den eftersläpande högdragna religionsfientligheten i den svenska kulturella och politiska eliten kan - om den än en gång vinner - leda till katastrof" avslutar Djurfeldt, och det är onekligen mycket kraftfulla ord han använder även denna gång.⁷¹

Även om Dagen har skrivit mycket om religionsämnet på gymnasiet under 1990 så är det först under våren 1991 som den verkliga striden tar fart. Frågan är om det nu går att finna en debatt även i andra tidningar, i synnerhet de profana?

---

⁶⁶ Dagen 20/3 1990

⁶⁷ VP nr 13/1990

⁶⁸ Dagen 30/3 1990

⁶⁹ Dagen 6/6 1990

⁷⁰ Dagen 3/10, 5/10, 25/10 1990

⁷¹ Dagen 11/12 1990

Debatten i Dagen tar fart på nytt i februari 1991 när det är dags för skolminister Persson att lägga fram sitt förslag för riksdagen och ge tid för remissvar och yttranden. Göte Olingdahl träder åter fram och talar om hur allvarligt läget är nu när man kommer att skära ner religionsundervisningen och dessutom göra den frivillig på de flesta linjer. Han påpekar också att "den tysta diplomatin" som Ekumeniska Skoldelegationen har ägnat sig åt genom skrivelser och uppvaktningar uppenbarligen inte har hjälpt.⁷² I en ledarkommentar talar Djurfeldt med oro om att nedrustningen är på väg att bli ett faktum, och han menar att politikerna är blinda för tidens tecken när de inte har förstått behovet av religionsundervisning. "Det verkar som om vi råkat ut för en de blindas konspiration" skriver Djurfeldt.⁷³ Under våren fortsätter Göte Olingdahl att strida för ämnet i en rad debattartiklar och andra inlägg där han uppmanar de kristna att ta strid.⁷⁴ Återigen dras här och där en del paralleller med 60-talets kamp. "Det förefaller faktiskt som om den kristna opinionen nu på nytt är på väg att manipuleras bort beträffande religionsundervisningen på gymnasiet. Förra gången skedde det vid uppföljningen av namninsamlingen för religionsämnet, då över två miljoner namnunderskrifter samlades in. Går det verkligen att lura de kristna i Sverige två gånger om i samma ärende?" skriver Olingdahl den 20 mars. Under våren kommer även andra personer till tals i tidningen i olika debattinlägg. Dagen rapporterar också att det på sina håll i landet även startas namninsamlingar - trots att man från de centrala kristna organen säger sig inte ha råd att driva en stor insamling. Även om detta kan förefalla vara ett desperat försök att få igång en stark opinion och att väcka 60-talets kampanja till liv igen verkar Dagen vara positiv till aktionerna.⁷⁵

Vad har då Veckoposten och de övriga kristna tidningarna att säga i sammanhanget? VP har under hela 1991 endast två artiklar som handlar om religionsämnet, men inte en enda ledare. I april skriver Stig Svärd en debattartikel som systematiskt går igenom olika starka skäl till att ge alla gymnasieelever religionsundervisning.⁷⁶ Några veckor senare rapporteras från Baptistsamfundets årskonferens att konferensen enhälligt har uttalat ett önskemål till Utbildningsdepartementet om religionskunskap för alla och anger här ett antal skäl

---

⁷² Dagen 12/2 1991

⁷³ Dagen 13/2 1991

⁷⁴ Tex Dagen 21/2, 27/2, 13/3, 20/3, 23/4 1990

⁷⁵ Dagen 1/3, 2/3, 8/3, 27/3, 5/4 1991

⁷⁶ VP nr 15/1991

för detta.⁷⁷ Svensk Veckotidning är inte mer aktiv i frågan under 1991 än VP, så även här är inlagen få; en ledare och en längre artikel samt några små notiser. I den tidigare refererade ledaren från mars skriver Leif Nilsson att ett så personlighetsutvecklande ämne som REL självklart borde vara obligatoriskt för alla, och att det finns anledning att ta strid mot nedrustningen.⁷⁸ I en artikel refereras till ESD:s uppvaktning av utbildningsutskottet i mars där man kräver mer utrymme för REL på schemat.⁷⁹

Kyrkans Tidning rapporterar i februari om den föreslagna nedskärningen, och drar paralleller till 1963/64 års reform.⁸⁰ I en debattartikel några veckor senare avfyrrar Carl-Eber Olivestam en salva mot Göran Perssons proposition och skriver bland annat: "Om den nya skolan går igenom blir det en skola för näringslivet och samhällslivet. Inte en skola för livet!". Olivestam angriper hårt Perssons undvikande av livskompetens och han refererar bl a till en presskonferens i februari då Persson svarat att det helt enkelt inte finns plats och tid för en livsdimension i skolan.⁸¹ I en ledare med rubriken "Rusta upp religionsundervisningen" några veckor senare skriver chefredaktör Ingvar Laxvik om vikten av mer religionsundervisning i gymnasieskolan. Återigen dras paralleller till 60-talets debatt, och Laxvik skriver att Persson visar samma kallsinne för livsfrågorna som politikerna gjorde då. Laxvik ger tre starka skäl för en rejäl upprustning av religionsämnet, nämligen med anledning av alla internationella kontakter, alla religiösa motsättningar i världen och den livsförståelse många forskare kommit fram till genom sin verksamhet, särskilt inom fysikens område. I samma nummer finns också några artiklar som understryker vikten av religionsundervisning.

Ekumeniska Skoldelegationen jobbar under 1991 vidare med utformningen av REL-ämnet och med återkommande skrivelser och uppvaktningar till Utbildningsdepartementet. I Kristendom och Skola nr 2/1991 rapporterar Carl-Eber Olivestam om presskonferensen med Göran Persson, vilken redan nämnts ovan, och han skriver att den skola Persson tecknar är en fortsättning på sextioalet och ingen skola för eleven och framtiden. I samma nummer skriver Olivestam också en rapport där han gläder sig över att påtryckningarna har börjat vinna gehör hos riksdagspolitiker i det att åtskilliga motioner med krav

---

⁷⁷ VP nr 17/1991

⁷⁸ Svt nr 11/1991

⁷⁹ Svt nr 13-14/1991

⁸⁰ Kyrkans Tidning nr 9/1991

⁸¹ Kyrkans Tidning nr 15/1991

på mer religionskunskap har lämnats in. Det berättas också att ESD i sitt förslag kräver 30 klocktimmar för REL som kärnämne och att dessa 30 timmar skall tas från samhällskunskapens 80 timmar - på så sätt kan en skola för livet bli möjlig.

Hittills har undersökningen endast stannat vid den kristna kritiken mot Perssons nedskärning av religionskunskapen. Hur försvarade sig Göran Persson mot den framlagda kritiken? Den 17 april berättar Dagen att Persson har lyssnat till en del av kritiken från de kristna företrädarna, men att han vägrar ändra sig. I en utfrågning dagen innan hade Persson sagt som svar på frågan om svenska elever har behov att tala om livsfrågor: "Om det finns en sådan längtan bland dem tilltror jag dem om att välja religion i den valfria delen. Jag tror nämligen att de är så kloka." Han medgav visserligen att det finns något slags sökande bland svenskarna idag, men att det inte behöver handla om religion. "Det kan vara något allmänt. Sådana frågor kan vi ta upp i filosofin eller historieundervisningen till exempel. Det behöver inte finnas i religionsundervisningen" fortsatte Persson. Religionsämnet verkar överhuvudtaget inte vara en särskilt viktig fråga vare sig för skolministern eller för samhällsdebattörerna i stort. Det förstår man också när man undersöker debatten i den profana pressen, i detta fall Svenska Dagbladet och Arbetet. Under våren 1991 skrivs många ledare och debattartiklar om Perssons proposition, och det är en tydlig motsättning mellan de två nämnda tidningarna. SvD menar att Perssons "pre(s)tigeobjekt" (sic!) som kommer att kosta närmare två miljarder kronor innebär en försämring och nedrustning av gymnasieutbildningen.⁸² SvD drar sig inte för att använda starka uttryck som att "regeringsförslaget är en formlig massaker på gymnasieskolans studieförberedande del", "nödslakt på gymnasieskolan", "avrustning" etc. Man menar också att det inte är särskilt förvånande att just socialdemokraterna driver en sådan linje, utan "det ligger en närmast ödesbestämd systematik i detta socialdemokratiska nedrustningsarbete."⁸³ Men inte i någon av de många ledare och debattartiklar som skrivs nämns överhuvudtaget något om religionsämnets ställning, mer än att det tillika med andra ämnen är föremål för nedskärning. Arbetet skriver inte lika mycket som SvD om gymnasiereformen under våren, men är å andra sidan mer positiv vilket inte är så konstigt eftersom Arbetet har en socialdemokratisk partifärg. Arbetet menar - i polemik med SvD och andra borgerliga eller obundet liberala tidningar - att kritiken är obegriplig och att

---

⁸² SvD 18/2 1991

⁸³ SvD 23/2 1991

reformen istället innebär en bättre gymnasieskola.⁸⁴ Men inte heller Arbetet nämner något om religionsämnets ställning.

Så kommer i maj vårens stora händelse. Genom en uppgörelse mellan socialdemokraterna, vänsterpartiet och centern avstyrs den planerade besparingen på 330 miljoner kronor som skulle tagits från de s k kärnämnen. En majoritet i riksdagens utbildningsutskott enas om att göra flera ämnen - däribland religionskunskapen - till obligatoriska kärnämnen för alla program i gymnasiet. Glädjen är stor när Dagen utropar "Religionskunskap på alla linjer i gymnasiet" på förstasidan den 17 maj. Dagen tar själv åt sig en del av äran, enligt underrubriken "Dagens kampanj gav resultat", och i ingressen hänvisas till att Dagen på ett särskilt sätt har varit plattform för opinionsbildningen genom alla ledare och artiklar man publicerat. "En seger för sunt förnuft" utropar Olof Djurfeldt i sin ledare, och proklamerar till och med att materialismens tid nu är ute. I flera artiklar och intervjuer i tidningen kommer olika kristna förespråkare till tals. Centerpolitikern Larz Johansson, vice ordförande i utbildningsutskottet, menar att utskottet tog intryck av den kristna opinionen. Broderskaparen Lars Gustavsson menar att utskottet helt enkelt inte kunde *stå emot* opinionen. Vidare får flera personer ge uttryck för sin lycka över beskedet, däribland missionsföreståndarna för Baptistsamfundet, Missionsförbundet och Örebromissionen, samt Hagge Geigert, vad nu han ska tänkas representera. Kanske Dagen bara vill ge tyngd åt sin egen funktion genom att låta en kändis uttala sig i tidningen? Under den följande tiden följer Dagen upp "den stora segern" med ytterligare ledare, debattinlägg och artiklar. Göte Olingdahl, som länge kämpat så hårt för ämnet, är lättad och talar om behovet att vitalisera religionsundervisningen och kanske till och med införa konfessionell undervisning i skolan, men då på frivillig basis.⁸⁵ Harald Ljungström som också kämpat ihärdigt för saken kallar skolministerns nederlag för ett mirakel, och menar alltså indirekt att skolministern har de högre makterna emot sig.⁸⁶

Det är inte svårt att förstå den glädje de kristna företrädarna måste känna för en sådan här seger för sin sak, särskilt med tanke på att kampen har hållit på i mer än trettio år - de kristna blev ju helt överkörda i reformen 1963/64. Desto märkligare är det att det till stor del bara synes vara Dagen som ger uttryck för glädjen - åtminstone enligt resultatet av denna undersökning. I Veckoposten

---

⁸⁴ Arbetet 17/5 1991

⁸⁵ Dagen 11/6 1991

⁸⁶ Dagen 14/6 1991

finns under 1991 inte en enda notis om det räddade religionsämnet, än mindre någon ledarkommentar. I Svensk Veckotidning finns visserligen en liten notis på några rader som bara berättar om uppgörelsen mellan socialdemokraterna, vänsterpartiet och centern, men ingen kommentar på ledarplats eller annat utrymme.⁸⁷ Kyrkans Tidning däremot rapporterar på en helsida om Göran Perssons bakläxa och att det nu blir religion för alla på gymnasiet. Flera förespråkare kommer till tals i artikeln. "Helt otroligt! Underbart!" utropar Monica Sivberg, Svenska Kyrkans skolkonsulent och ledamot i Ekumeniska Skoldelegationens verkställande utskott. Hon menar att ESD:s uppvaktningar tog skruv, och det till stor del beroende på att den sista uppvaktningen inte bara bestod av kristna företrädare, utan att både judar, buddhister och muslimer slutit upp tillsammans med ESD i uppvaktningen. "Det här överträffar till och med de förhoppningar vi har haft", säger dåvarande ärkebiskop Bertil Werkström och ger äran åt ESD:s arbete. Broderskaparen Torgny Larsson menar istället att hans och tre andra broderskapares motion var helt avgörande och säger att detta är "den största framgången jag har upplevt som riksdagsman."⁸⁸ Meningarna går alltså isär när det gäller vem som ska ha äran för framgången. Det framkommer tydligt i artikeln i Kyrkans Tidning men även på andra håll, inte minst i Dagen där tidningens egen be tydelse framhävs. Det kan dock inte vara någon tvekan om att ESD:s arbete måste ha spelat en stor roll, då denna organisation ju representerade hela den svenska kristenheten och dessutom hade stöd av tre andra religioners företrädare i en stor uppvaktning. Givetvis är man från ESD:s håll glad åt framgången, och Carl-Eber Olivestam skriver i Kristendom och Skola att "sextiotalets utveckling mot nedrustning när det gäller den etiska och religiösa dimensionen i skolan har vänt i motsatt riktning." Han kan ana en ny syn på religionens funktion för individ och samhälle och menar - med begrepp lånade från Marx - att "religion inte längre är en lyxsys selsättning för de teoretiskt inriktade, den s k överbyggnaden", utan att "religion har med den basala verkligheten att göra." Han fortsätter triumferande och säger att det är "ett genombrott för ett demokratiskt tänkande anpassat för ett mångkulturellt och mångreligiöst samhälle."⁸⁹

Återigen dyker frågan upp om hur reaktionerna i den profana pressen är. Kommer man nu att kommentera religionsämnets ställning? SvD meddelar i en ledare att uppgörelsen mellan socialdemokraterna - vänsterpartiet - centern

---

⁸⁷ Svt nr 22/1991

⁸⁸ Kyrkans Tidning nr 21/1991

⁸⁹ KoS nr 3/91, 25

innebär att nedrustningen visserligen inte blir lika förskräcklig som regeringen föreslagit, men att det ändå innebär att skolan blir sämre totalt sett och hänvisar till en försämring av bl a språkundervisningen. Dessutom ger SvD centern en känga för att ha stött socialdemokraterna i frågan, och SvD menar att centern än en gång visat att de inte hör hemma i en eventuell borgerlig regering.⁹⁰ Arbetet kommenterar uppgörelsen och menar att den är utmärkt och att reformen nu kan genomföras och ge Sverige en ännu bättre gymnasieskola. Arbetet menar att kritiken främst från moderaterna och gnällhögern har varit obegriplig och dessutom ohederlig. Inläggen i de borgerliga tidningarna kommenteras och tidningarna klassas som förblindade av sin egen propaganda.⁹¹ Men varken i SvD eller Arbetet finns någon kommentar till den förstärkta ställning som religionskunskapen har fått. Å andra sidan nämns inte heller om något annat ämne som i och med uppgörelsen blivit kärnämne.

Den 5 juni tar så riksdagen beslut om att acceptera propositionen med de förändringar som gjorts. Detta var väntat, så det är inte så konstigt att ingen av tidningarna kommenterar detta beslut. Under återstoden av 1991 är det dock en annan händelse som blir ämne för debatt. Det är när den nya skolministern ger nya direktiv till läroplanskommittén i december. Dessa direktiv innehåller som redan nämnts en formulering om kristen etik, och kring detta blossar en intensiv debatt upp. Detta skall dock behandlas separat i kapitel 3.3 varför ämnet lämnas därhän tills vidare.

Under 1992 verkar det mesta av debatten kring religionsämnet vara överspelad. Men det är med sorg i rösten som Dagen i januari konstaterar att reformeringen av gymnasieskolan blir uppskjuten ett år på grund av nödvändiga besparingar. "Glädjen kom av sig" skriver Dagen och låter Göte Olingdahl komma till tals, och han säger att han är förvånad men inte orolig; beslutet om reformens innehåll står ju fast.⁹² Man fortsätter under 1992 och 1993 att kommentera den nya läroplanen och diskutera kring vad den kan medföra när det gäller undervisningen i religionskunskap, men mer om detta i kapitel 3.3.

Den sista milstolpen i reformarbetet så långt denna undersökning försökt omfatta det är det beslut riksdagen fattar den 14 december 1993. En majoritet antar Beatrice Asks proposition 1992/93:250 "En ny läroplan", och detta kom-

---

⁹⁰ SvD 18/5 1991

⁹¹ Arbetet 17/5, 23/5 1991

⁹² Dagen 10/1 1992

menteras i de olika tidningarna. Dagen konstaterar på ledarplats att det nu har "fastslagits att den svenska skolan skall vara förankrad i kristen etik och västerländsk humanism", och man är mycket positiv till det även om det rått tveksamhet kring begreppet västerländsk humanism.⁹³ Göte Olingdahl skriver samma dag beslutet tas att det nu kan bli möjligt med konfessionella inslag på skolschemat. Sändaren, som sedan hösten 1992 är gemensamt organ för tidigare Veckoposten och Svensk Veckotidning, har några små notiser i tidningen inför och efter beslutet, men inget skrivs på ledarplats.⁹⁴ Kyrkans Tidning skriver att det är bra om läroplansformuleringen medför att eleverna inte bara lär sig att se kristendomens roll i framväxten av det svenska samhället utan också tar den kristna etiken som ledstjärna.⁹⁵

Ledaren i Svenska Dagbladet med titeln "Att peta i petitesser" analyserar formuleringen om kristen etik i läroplanen, samt fördelen med de nya läroplaner och betygssystem som antagits, då det innebär mindre detaljreglering. SvD konstaterar vidare att reformen har "öppnat dörren på glänt för nya idéer", men att det samtidigt är "tragiskt att den politiska debatten är så torftig."⁹⁶ "Liberal svek" utropar Arbetet, som skriver att inget av besluten skulle ha tagits om vanlig politisk klokskap hade fått råda, eller om man hade haft skolans bästa för ögonen. "Det som styrt är istället omtanken om regeringen och dess möjligheter att hålla samman" skriver Arbetet och syftar bland annat på ryktet att KDS hotat med att lämna regeringen om inte formuleringarna om den kristna etiken gick igenom. Liksom SvD kommenterar inte heller Arbetet något kring ämnesfördelningen i den nya skolan.⁹⁷

Så långt har undersökningen av debatten skildrats kronologiskt och historiskt deskriptivt, för att använda Olivestams begreppsapparat. Här kommer nu att följa en mer systematisk redogörelse för de viktigaste argumenten som använts i debatten under 90-talet, samt exempel på hur olika organ har ställt sig i förhållande till dessa. Utgångspunkten är argumenten som de kristna företrädarna har använt för att motivera ett större utrymme för religionskunskapen på schemat.

---

⁹³ Dagen 16/12 1993

⁹⁴ Sändaren nr 47, nr 51/1990

⁹⁵ Kyrkans Tidning nr 1-2/1994

⁹⁶ SvD 15/12 1993

⁹⁷ Arbetet 16/12 1993

Elevernas personlighetsutveckling

Bland de argument de kristna företrädarna använder intar hänvisningen till skolans personlighetsutvecklande uppgift den främsta platsen. Man hävdar att religionsämnet mer än något annat skolämne främjar elevernas personliga utveckling i det att ämnet tar upp existentiella frågor och andra frågor av central betydelse för elevernas personliga utveckling. Ekumeniska Skoldelegationen trycker mycket hårt på detta i sina skrivelser och yttranden. ESD menar att religionsämnet ska ha ett sådant innehåll att eleverna får möjlighet att lära sig tolka och förstå tillvaron för att kunna möta livet. Elevernas livsfrågor ska bearbetas och man ska lägga grund till en personlig livshållning, bearbeta livsmening och framtidstro. Allt detta ska ge livskompetens, vilket är ett nödvändigt komplement till samhälls- och yrkeskompetens.⁹⁸ Här får ESD givetvis medhåll från de kristna organen.⁹⁹ De kristna företrädarna menar också att alla behöver religionen och etiken för att forma sin identitet och för att veta hur man ska förhålla sig till andra människor, samt för att kunna orientera sig i tillvaron. Människan behöver en kompass i den ofta så vilslna tillvaron, och den kristna etiken, förmedlad genom religionskunskapen, är en sådan kompass.¹⁰⁰ Dagen trycker hårt på att den svenska ungdomen saknar framtidstro och känner stark livsångest. I religionsundervisningen (och främst genom den kristna tron) kan eleverna få hjälp att finna mening med livet. Därför är det också "ett svek mot de unga om huvuddelen av våra gymnasieelever ställs helt utan religionsundervisning."¹⁰¹ Religionskunskapen hjälper också till att möta sökandet hos så många människor som har behov av vägledning. Denna vägledning kan också ha ett förebyggande syfte, eftersom det finns en fara förknippad med okunnighet, och här tycks de kristna företrädarna vilja beskydda den svenska ungdomen; "En försvagning av religionskunskapen underlättar framväxten av osunda och för vår kultur främmande inslag av ockult natur. Inte minst bland ungdomar som lätt rycks med av för dem exotiska och lockande riter och läror" skriver Dagen vid ett tillfälle.¹⁰²

Moraliska/etiska argument

---

⁹⁸ Yttrande över utredningen Den nya gymnasieskolan, 1990-01-10; Skrivelse med anledning av Skolverkets förslag till utbildningsplaner för gymnasieskolans nationella program, 1992-02-13

⁹⁹ T ex VP nr 13/1990 (Bo Swedberg), Kyrkans Tidning nr 17/1991 (Ingvar Laxvik)

¹⁰⁰ Dagen 23/2, 2/3 1990 (Mikael Kindbom), VP nr 15/1991 (Stig Svärd)

¹⁰¹ Dagen 3/10 1990 (Harald Ljungström)

¹⁰² Dagen 2/4 1991 (Olof Wennås)

En annan sorts argument som också har en mycket framträdande plats i debatten är vikten av etik och moral i samhället, och man menar att eleverna genom religionskunskapen - och inte minst genom den kristna etiken - kan få hjälp att skapa en personlig etik och en yrkesetik. "Etik är viktigt, det inser man idag. Det behövs normer som är inbyggda hos människor," skriver Dagen, men framhåller också att man behöver ha ett historiskt perspektiv på etiken och veta varifrån den kommer (underförstått; från den kristna tron).¹⁰³ Det framhålls på flera håll att religion och etik är viktig inom många yrkesgrupper, särskilt inom vården där man dagligen möter livsfrågor och ofta måste fatta svåra etiska beslut. De som ska arbeta med människor i livets slutskede behöver själva under utbildningstiden ha fått möjlighet att bearbeta de existentiella frågorna. Även utifrån de vetenskapliga/ medicinska framstegen ställs man inför nya svåra etiska frågeställningar.¹⁰⁴ Ekumeniska Skoldelegationen trycker på att religionsundervisningen med dess *Etik*-del ska ge eleverna handlingsberedskap, hjälpa eleverna att utveckla en personlig etik, ge redskap för att behandla konflikter och göra olika etiska ställningstaganden, både personligt och i framtida yrkesutövande.¹⁰⁵

Moraliskt-politiska argument

Ibland används också argument som ska styrka tesen att undervisning i religionskunskap, och inte minst kristen etik, utgör en grund för sann demokrati. Dagen skriver bland annat att "unga människor som inte får lära sig på vilka fundament vårt västerländska kulturarv vilar blir historielösa och rentav okänsliga för demokratiska ideal". Dagen framhåller också att utebliven religionsundervisning kan få allvarliga konsekvenser för svenskt samhällsliv och till och med för demokratins överlevnad.¹⁰⁶ Man trycker också på att känedom och förståelse för andra kulturer motverkar rasism. Inte minst ESD framhåller detta, och menar att religionsundervisningen främjar samarbete, tolerans och solidaritet. Undervisningen skall visa på gemensamma grundläggande värden såsom demokrati, solidaritet, frihet.¹⁰⁷ Dagen uttrycker också att religionsundervisningen kan innebära ett slags värn inte bara för demokratiska värden, utan också mot olika former av villfarelser; Dagen skriver t ex att "okunnighet om etik, livsfrågor och religion bäddar för allsköns hänsynslösa

---

¹⁰³ Dagen 20/2 1990 (Olof Djurfeldt)

¹⁰⁴ T ex Dagen 23/2, 27/2 1990 (Mikael Kindbom), 21/2 1991 (Göte Olingdahl), VP nr 21-22/1991

¹⁰⁵ Yttrande över utredningen Den nya gymnasieskolan, 1990-01-10

¹⁰⁶ Dagen 6/6 1990 (Olof Djurfeldt)

¹⁰⁷ Yttrande över utredningen Den nya gymnasieskolan, 1990-01-10

extremiströrelser från väst och öst". Man preciserar dock inte vilka extremist-
rörelser det kan vara frågan om.¹⁰⁸

Bildningsargument

En ganska framträdande plats har de s k bildningsargumenten. Här hänvisar man till att man behöver religionsundervisning för att förstå svensk och europeisk historia, konst, litteratur och den ökande roll som religiösa förhållanden och frågor spelar i världen idag. "Det kan i framtiden bli ödesdigert för Sverige om kallsinnigheten för religionens värld får slå igenom i den svenska skolan [...] Ska talet om de dumma svenskarna få ytterligare näring" frågar sig Dagen.¹⁰⁹ Här får man också en möjlighet att poängtera hur viktig kunskapen om det *kristna* kulturarvet är för att förstå konst och litteratur, och detta tillfälle missar man inte. "Ska man kunna förstå konst och litteratur från en tid då Bibeln, Apokryferna inbegripna, var allmän kunskap, får man inte vara okunnig" skriver Dagen och fortsätter att "vare sig man vill tro på Bibelns historia eller ej, bör man känna till den." Därför är det viktigt att alla ungdomar får undervisning om kristendomen, för "hur skulle förståelsen för och upplevelsen av konst och litteratur kunna fungera om man berövar den uppväxande generationen kännedom om de inspirationskällor som så mycket av vår kultur varit beroende av?"¹¹⁰ På den här punkten kan Dagen och de andra samfundsorganen glädja sig åt medhåll även från ett annat håll än det uttalat kristna. Rektorn för Universitetet i Uppsala, Stig Strömholm, försvarar nämligen religionsämnet på detta sätt i ett brev till utbildningsutskottet, och det väger onekligen tungt att få ett sådant stöd vilket man märker i Dagens ledarkommentar till uttalandet.¹¹¹

Invandrarargument

Ett annat argument som återkommer i debatten och som på ett sätt har anknytning till bildningsargumenten är det som hänvisar till att Sverige har blivit ett mångkulturellt land där människor från vitt skilda kulturella miljöer möts. "När mängder av människor med växlande religiös bakgrund strömmar in i landet ökar behovet av att känna till kyrkorna i Mellanöstern, Egypten och Etiopien, islams bakgrund och nutida förgreningar, hinduism, buddhism, och även stamreligioner" skriver Dagen och varnar att "ju djupare okunnigheten om religiösa frågor blir, desto djupare gräver sig fördomarna."¹¹² I flera fall vill

---

¹⁰⁸ Dagen 23/4 1991 (Göte Olingdahl)

¹⁰⁹ Dagen 23/10 1990 (Olof Djurfeldt)

¹¹⁰ Dagen 20/2 1990 (Olof Djurfeldt), 13/2 (Olof Djurfeldt), 21/2 1991 (Göte Olingdahl)

¹¹¹ Dagen 26/4 (Mikael Kindbom), 27/4 1991 (Olof Djurfeldt)

¹¹² Dagen 11/12 1990 (Olof Djurfeldt)

man se en ömsesidighet, att även invandrarna måste få kunskap om den religion som har präglat vår kultur och vårt samhällsliv. Bl a Veckoposten skriver att "kunskaper om religiösa traditioner är en förutsättning för en dialog som skapar ömsesidig förståelse."¹¹³ Ibland kan man också ana ett mått av rädsla hos de kristna företrädarna inför hotet mot kristendomen som invandringen för med sig. Dagen skriver t ex att "mitt i en tid då de österländska religionerna och islam kommer oss allt närmare, då de romerska katolikerna och de ortodoxa och orientaliska kristna blir allt fler i vårt land, bantar vi ner religionsundervisningen. Samtidigt som astrologi, ockultism och olika former av nyandlighet tränger sig fram och då den gamla ateismen och materialismen ifrågasätts, försvagar vi den religiösa allmänbildningen."¹¹⁴

Hänvisning till folkopinionen

I debatten kan man i mycket liten utsträckning finna en hänvisning till folkopinionen, då det ju knappast fanns någon folkopinion att tala om. Under våren 1991 börjar man i Dagen att ta upp frågan om att dra igång en namninsamling till försvar för religionsämnet, men man kan inte räkna med att få stöd från centralt kristet håll - Ekumeniska Nämnden har inte råd med en namninsamling. Dock tas privata initiativ, bland annat av EFS-pastorn Helge Johansson. Dagen verkar vara positiv till initiativen, då man dels rapporterar om resultaten, och dels publicerar ett förslag till uppprop som läsarna uppmanas använda.¹¹⁵ Veckoposten är tveksam till namninsamlingen som metod och menar att den kräver noggrann förberedelse och att tiden är för kort.¹¹⁶ Svensk Veckotidning är också tveksam och menar att det finns en risk att en kristen opinion hänger upp sig på antalet timmar och inte till undervisningens innehåll. Dessutom frågar man sig vad en namninsamling egentligen är uttryck för, och vad den mäter.¹¹⁷ Eftersom det aldrig kommer till stånd någon större uppslutning kring en namninsamling, och eftersom resultatet stannar vid omkring 10 000 insamlade namnunderskrifter (att jämföra med drygt 2,1 miljoner underskrifter 1963) så använder ingen detta argument särskilt mycket, även om Dagen menar att namninsamlingen faktiskt hade effekt.¹¹⁸

Valfrihetsargument

---

¹¹³ VP nr 21-22/1991

¹¹⁴ Dagen 26/2 1991 (Olof Djurfeldt)

¹¹⁵ Dagen 1/3, 2/3, 8/3, 13/3, 5/4 1991

¹¹⁶ VP nr 15/1991 (Stig Svärd)

¹¹⁷ Svt nr 11/1991 (Leif Nilsson)

¹¹⁸ Dagen 5/4, 17/5 1991 (Mikael Kindbom)

Slutligen ser man i debatten en återkommande diskussion kring frågan om religionsämnet skall vara frivilligt tillvalsämne eller obligatoriskt kärnämne för samtliga program. I sin ursprungliga proposition ville ju Göran Persson att ämnet skulle vara frivilligt för alla program utom för de två studieförberedande programmen, och han försvarade sig med att om eleverna är intresserade av livsfrågor så väljer de religionsämnet (se s 36). De kristna företrädarna vänder sig skarpt mot detta resonemang och menar att eleverna kommer att följa de signaler samhället ger om att frivilliga ämnen inte är lika viktiga som obligatoriska. "Eleverna är inte dummare än att inte fråga efter religion när samhället sagt att ämnet inte är viktigt" skriver Dagen, och menar istället att religion är så viktigt att man inte kan lämna det åt elevernas fria val. Med tanke på alla invandrare och den förståelse för dessa som alla behöver är det "djupt oansvarigt att lämna detta enbart åt elevernas trendbetonade val", resonerar man.¹¹⁹ Kyrkans Tidning håller med, och skriver med hänvisning till Perssons argument att om elever är intresserade så väljer de religionsämnet: "Skulle han överleva en enda timme i regering och riksdag om han sa detsamma om samhällskunskapen?"¹²⁰ När man tar del av en del av argumentationen från kristet håll kan man dock undra om det ibland är av rädsla för att tappa mark som man argumenterar så hårt för att göra religionsämnet obligatoriskt. De kristna företrädarna verkar inte tro att ungdomar egentligen är så intresserade av livsfrågor som de kristna ibland hävdar, eller också tror de inte att deras egna konfessioner är de som i första hand lockar dagens ungdom. Dagen skriver till exempel på ett ställe att det är tveksamt om så många elever egentligen kommer att välja religion som tillvalsämne. Och på ett annat ställe skriver man att "Frivilligheten får inte leda till att ämnet mönstras ut. Religionsundervisningen får inte komma i skymundan."¹²¹

Återigen konstateras endast tystnad från den profana pressen. Eftersom man överhuvudtaget inte diskuterat frågan om religionsämnet har det inte heller gått att finna ståndpunkter för eller emot de olika argument som här har presenterats. Vad denna tystnad eller ointresse kan bero på är givetvis en mycket intressant fråga att fundera på, och denna fråga kommer att behandlas i nästa kapitel. Nu återstår att ge en liten redogörelse över den del av gymnasiereformen som faktiskt orsakade en debatt i de profana organen i opposition mot

---

¹¹⁹ Dagen 20/2 1990 (Olof Djurfeldt). Se även Dagen 23/4 1991 (Göte Olingdahl)

¹²⁰ Kyrkans Tidning nr 17/1991 (Ingvar Laxvik)

¹²¹ Dagen 2/4 1991 (Olof Wennås) samt 16/3 1990 (Mikael Kindbom)

de kristna företrädarna och en del borgerliga partimän, nämligen frågan om den kristna etiken.

3.3 Debatten om den kristna etiken

Eftersom detta inte hör till huvudfrågan i undersökningen lämnas här endast en kortare översikt över debatten. Att göra en heltäckande bild av debatten är en omöjlighet på så kort tid, eftersom mycket av frågorna har debatterats i riksdagen vid olika partiledardebatter, i TV vid olika utfrågningar och debattprogram, i en mängd debattartiklar och inlägg i olika tidningar samt på flera andra håll. Denna undersökning har i första hand uppehållit sig vid ett fåtal utvalda tidningar och tidskrifter och därför måste denna presentation bli mycket översiktlig. Några aktörer och ståndpunkter samt referat till några tidningar där frågan har behandlats presenteras. Här lyfts även några andra profana tidningar än SvD och Arbetet in.

Debatten kan sägas ta sin början redan när den nye statsministern Carl Bildt läst upp sin regeringsdeklaration i början av oktober 1991. I den sades han bland annat att "utgångspunkten skall alltid vara den syn på människan och människolivets helgd som har sin förankring i den kristna etiken och den västerländska humanismen".¹²² En del tidningar och övriga medier kommenterar också deklarationen, dock i begränsad omfattning. Men den egentliga debatten tar fart först när det blir känt att den nya skolministern Beatrice Ask lämnat nya direktiv till läroplanskommittén i december 1991 (se s 24, 26). Dagen ser detta som en stor seger för den kristna saken, och Djurfeldt skriver i en ledare att det inte längre är suspekt att hänvisa till kristendomens betydelse för människors normer nu när det fastslås att kristen etik och västerländsk humanism skall vara grunden för den svenska skolan. Djurfeldt talar visserligen om att det bara anges rubrikord utan några särskilda definitioner, men att formuleringarna ändå bör välkomnas och att de anger en klimatförändring. "Ordet kristen används för att beteckna något positivt - under det att man tidigare mest talat om behovet av frigörelse från kristna fördomar" skriver Djurfeldt och talar om samhällets behov av en tro på Gud. Han fortsätter: "Formuleringar i läroplansdirektiv kan vara betydelsefulla som ett vägmarke. Men det som främst behövs i vår tid är en djupgående väckelserörelse. Vi

---

¹²² Referat i Dagen 5/10 1991

hoppas, att det är förebuden till en sådan rörelse vi möter den nya öppenheten mot kristen etik.¹²³ I en artikel med rubriken "Farväl objektiva svenska skola! Nu ska den kristna etiken råda" går Sören Sehlberg längre när han skriver att direktiven innebär att undervisningen inte längre behöver vara objektiv, eftersom det nu uttalas klart att skolans etiska grund är kristendomen.¹²⁴ I en lång artikel i februari 1992 diskuterar sedan Göte Olingdahl om möjligheterna för de kristna att ha ett ökat ansvarstagande i skolan, att utöva mer inflytande och hur kristna förespråkare kan utgöra ett komplement till de ordinarie (och på religionens område ofta inkompetenta) lärarna. Olingdahl tolkar alltså läroplansdirektiven som att det nu är möjligt att återinföra - om än i begränsad form - någon slags konfessionell religionsundervisning i skolan.¹²⁵ Djurfeldt kommenterar detta förslag i en ledare och menar att det är bra om eleverna kan välja mellan profant etisk undervisning eller olika former av konfessionell religiös undervisning.¹²⁶

Veckoposten kommenterar överhuvudtaget inte frågan om den kristna etiken i skolan, varken under 1991 eller 1992. Inte heller Svensk Veckotidning kommenterar regeringsförklaringen eller läroplansdirektiven. Först i september 1992 skrivs en ledare i ämnet, men då enbart med anledning av den debatt som pågått i medierna, varför denna ledare lämnas därhän för ögonblicket. Kyrkans Tidning har en lång ledare i ämnet, men först i början av januari 1994 med anledning av att läroplanen accepterats av riksdagen månaden innan, varför den kommer att behandlas separat.

Ekumeniska Skoldelegationen uttrycker sig positivt till formuleringen om kristen etik. I KoS nr 1/1992 skriver Carl-Eber Olivestam att detta innebär nya anslag i förhållande till 60-talets grundton. Men han påpekar också att det är ett mödosamt arbete att förverkliga deklARATIONEN i praktiken, och talar om att ESD kommer att arbeta med detta under den följande tiden.¹²⁷ Under 1992 och 1993 utarbetar ESD förslag till utbildningsplaner och förslag till hur man ska förankra deklARATIONEN om skolans värdegrund i själva undervisningen. ESD kritiserar också Utbildningsdepartementet för att detta inte gjorts tydligare i

---

¹²³ Dagen 18/12 1991

¹²⁴ Dagen 17/12 1991

¹²⁵ Dagen 1/2 1992

¹²⁶ Dagen 5/2 1991

¹²⁷ KoS nr 1/1992, 30

departementets egna förslag, och föreslår också en tydligare definition av begreppet kristen etik.¹²⁸

De kristna reaktionerna på formuleringarna om kristen etik och västerländsk humanism kan alltså överlag sägas vara positiva. Oftast har man endast nämnt den kristna etiken och inte närmare analyserat den västerländska humanismen. Detta undviker dock inte de profana tidningarna, och de ser dessutom en skarp motsättning mellan de två begreppen. Expressen har en lång debatt på kultursidan mellan den 7 januari och 17 februari 1992 där olika företrädare kommer till tals och grundligt penetrerar frågan. Eftersom debatten i Expressen så tydligt klargör de flesta ståndpunkter i debatten överlag har jag valt att redogöra för samtliga debattinlägg kronologiskt. Expressens kulturredaktör Leif Zern inleder debatten med rubriken "Blir du kristen, lille vän?" (en travesti på Peter Tillbergs berömda 70-talstavla "Blir du lönsam, lille vän?"). I denna artikel beskriver Zern skolministerns "julklapp" som en eftergift åt de kristna i regeringen, och menar att idén inte bara är diffus utan vittnar om besvärande kunskapsluckor hos regeringen. Zern går här in på kärnan i problemet och förklarar med eftertryck att en syntes av kristen och humanistisk etik i det närmaste är omöjlig att åstadkomma. "Humanismens idé är nämligen att människan är sin egen herre, den utgår från förnuftet och den mänskliga naturen i sin moralsyn, och den vägrar att underkasta sig någon annan instans än människan", förklarar Zern. Men med den kristna etiken är det precis tvärtom menar Zern; utgångspunkten är uppenbarelsen, och kristendomen försöker liksom alla andra religioner att försvaga människan i förhållande till Gud; Gud måste alltid stå högre än det mänskliga förnuftet. Zern menar vidare att regeringens propå bör kastas i papperskorgen då den dels strider mot grundprincipen att hålla religionen till privatlivet och dels går stick i stäv med kravet på en kunskapsskola, då etikundervisningen inte längre blir neutral.¹²⁹ Bo Strömstedt, tidningens före detta chefredaktör, ger sig in i debatten dagen efter och är direkt hånfull när han visar på ett antal bibelord som är absurda för en regering att stå bakom, men som man enligt Strömstedt i konsekvensens namn ska följa om man bygger landet och skolan på kristen etik. "Om någon slår dig på den högra kinden, vänd den vänstra till", "Gå bort och sälj allt vad du äger och giv åt de fattiga", "Samlen eder icke skatter på jorden" - detta är några av de bibelställen Strömstedt vill ge som riktlinjer för

---

¹²⁸ Skrivelse med anledning av Skolverkets förslag till utbildningsplaner för gymnasieskolans nationella program. 1992-02-13. Remissvar angående SOU 1992:94 och 1992:86. 1993-01-08

¹²⁹ Expressen 7/2 1992

regeringen Bildts arbetet. "Inställsam rökelse är vad det är" utropar Strömstedt och menar att talet om kristen etik är hyckleri eftersom Sverige är ett sekulariserat land med en sekulariserad regering.¹³⁰ KDS-ledamoten Ingvar Svensson svarar på angreppen och menar att kritiken är felaktig och att när regeringen använder begreppet kristen etik så "är det självfallet den del av etiken som är tillämpbar i samhället som avses". Svensson klargör att det handlar om "värderingar och värden som kan uppfattas som allmängiltiga och riktningsgivande för ett gott samhälle, egentligen främst människosynen", och han fastslår att man absolut inte lägger sig i den religiösa dimensionen hos människor. Svensson påpekar att det alltså inte handlar om att införa en konfessionell skola, utan att "vitalisera det etiska grundmönster som kan lägga grunden för ett gott samhälle".¹³¹

Efter ännu ett angrepp, denna gång från Karin Boldeman som den 16 januari skriver att det är bäst att lämna religionen helt utanför politiken och att vara försiktig med orden, går skolminister Ask in och försvarar sig och regeringen. Ask hävdar att den kristna etiken är så väl förankrad i vårt samhälle att de flesta har glömt varifrån den kommer. Hon illustrerar sin tes genom att hävda att det anslag man finner på de flesta toaletter om att lämna lokalen i samma skick man själv helst vill finna den faktiskt härstammar från Jesu bud att "Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem." Ask understryker att direktiven inte innebär att man vill införa en konfessionell undervisning, utan endast att man klargör för eleverna var etiken kommer ifrån. Det handlar inte heller om korvstoppling, utan man vill ge eleverna en etisk kompass, ge dem redskap så att de själva kan bilda sig en uppfattning om rätt och fel.¹³² Förrre kulturministern Bengt Göransson förlöjligar Asks exempel med toalettanslaget i ett inlägg och menar att det är oroande om regeringen tänker reducera den kristna etiken till ett knippe ordningsregler för toalettbesök. Han undrar också om Ask menar att judar och muslimer inte håller rent på sina avträden.¹³³

Ytterligare några personer ger sig in i debatten. Docenten i praktisk filosofi Torbjörn Tännsjö påstår att man återgår till medeltida förhållanden när man lär barnen att det finns en objektiv moral. Prästen Bertil Kristersson menar att

---

¹³⁰ Expressen 8/2 1992

¹³¹ Expressen 14/1 1992

¹³² Expressen 24/1 1992

¹³³ Expressen 28/1 1992

behovet av etik är stort idag, och han försvarar syntesen kristen etik/västerländsk humanism med att kristendomen är humanistisk i och med att Gud blev människa i inkarnationen. Etikprofessorn Göran Bexell menar å sin sida att det är svårt att definiera en kristen etik men att kärleksbudet står i centrum. Bexell menar också att kristen etik och västerländsk humanism inte är så oförenliga som många gör gällande, utan visar istället på likheter mellan dessa.¹³⁴ Medeltidskunnaren Anders Piltz går i polemik med dem som gör "den gyllene regeln"¹³⁵ till kärnan i den kristna etiken, och hävdar att denna regel inte alls är något specifikt för kristendomen. Jesus "kom inte med någon ny etik, utan med en ny motivering för etiken, inte med en avhandling utan med sitt eget exempel" skriver Piltz och förklarar att kristendomen inte har uppfunnit några nya moralbud som inte var kända i tidigare civilisationer, utan har istället kommit med en fördjupad syn på människan som okränkbar person. Piltz försvarar att skolan ska berätta var denna människosyn kommer ifrån, men undviker att kalla detta kristen etik.¹³⁶ Den 17 februari avslutar kulturredaktör Zern debatten i Expressen och kommenterar de olika inläggen. Han går också till hårdare angrepp mot regeringen som enligt honom försöker lägga beslag på begreppen humanism och kristen etik och dessutom gör begreppen till "avskryvare ideologi och partipolitik".¹³⁷ Så långt Expressen.

En annan tidning som också debatterat den kristna etiken är Aftonbladet, där Broderskaparen Claes Engström i juli 1992 frågar sig om det är rätt att skriva in kristen etik i regeringsförklaringen. Han menar att den politik regeringen för i hög grad strider mot definitionen av etik som fanns med i regeringsförklaringen. Han menar att politiken istället misskrediterar kristna värden, och att den inte har något med kristen etik att göra.¹³⁸ Alf Svensson går i svaromål och hävdar att den förda politiken varit den enda tänkbara med tanke på det enorma budgetunderskottet. Engström kommenterar Svensson i samma nummer och uttrycker sin besvikelse över att Svensson bara talar politik och inte diskuterar den kristna etiken. Han undrar om det inte är så att Alf Svensson är rädd att diskutera etik och moral med Broderskapsrörelsen.¹³⁹

---

¹³⁴ Expressen 29/1, 31/1, 3/2 1992

¹³⁵ Benämning på Jesu ord: "Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem." (Matt. 7:12)

¹³⁶ Expressen 6/2 1992

¹³⁷ Expressen 17/2 1992

¹³⁸ Aftonbladet 31/7 1992

¹³⁹ Aftonbladet 17/8 1992

I Arbetet diskuterar Stig Nilsson begreppet kristen etik och är inne på samma linje som Claes Engström i Aftonbladet. Under rubriken "En etik från förra seklet" skriver Nilsson att borgarnas syfte med att stödja sig på kristen etik enbart är att rättfärdiggöra den profitmaximering och utvidgning av privat-egendom som man faktiskt inriktar sig på. Etiken kan nämligen tjäna till att försona motsättningarna, menar Nilsson, och på så sätt kommer Sverige att uppleva en återgång till 1800-talets etik med ökade klyftor och råare kapitalism.¹⁴⁰ Leif Carlsson diskuterar på ledarsidan i SvD om vad kristna värderingar egentligen är och kommer i likhet med Zern och Strömstedt i Expressen att den kristna etiken i praktiken är omöjlig att integrera i vårt samhälle. Han visar till exempel att den centrala kristna regeln att man "måste lyda Gud mer än människor" knappast kan gälla vårt samhälle, och knappast heller den svenska regeringen. Carlsson berör också en annan mycket viktig fråga; handlar kristendomen i första hand om etik och moral, eller är det inte så att kristendomen i många skeden har fått kämpa emot moralismen?¹⁴¹ Ytterligare en tidning förtjänar att nämnas. I Göteborgs-Posten (GP) skriver Roland Simonsson en debattartikel med titeln "Nej till kristen etik i skolan" där han delvis anknyter till debatten i Expressen. Simonsson går hårt åt skolministern och menar i polemik med denna att kristendomen knappast har karaktäriserats av tolerans gentemot olikänkande genom historien, utan snarare tvärt om. Han menar att den kristna etiken förutsätter en sinnelagsförändring och omvändelse och att den inte utmärks av bud och förbud. Därför är en kristen etik i skolan oförenlig med objektiv undervisning. Mot bakgrund av detta drar Simonsson slutsatsen att Alf Svensson vill återinföra den gamla katekesundervisningen igen. Simonsson menar också att det inte är självklart att ett samhälle grundat på kristen etik skulle medföra ett "bättre" samhälle, och hänvisar till våldet i det "kristna" USA. Simonsson går också in på motsättningen mellan kristen etik och västerländsk humanism vilken också Zern hade påpekat i Expressen, och förtydligar motsättningen genom att påpeka att i kristen humanism får människan sitt egenvärde som Guds skapelse, men enligt västerländsk humanism är människan själv alltings mått, och hon har sitt värde utifrån sig själv.¹⁴² Alf Svensson försvarar regeringen i tidningen några veckor senare och påpekar att skolan behöver en fast etisk grund, och att kritikerna är förvillade om de "inbillar sig att skolan kan leva i ett slags etiskt vakuum". Han angriper också sina kritiker för att de inte anger vad de vill sätta

---

¹⁴⁰ Arbetet 11/1 1992

¹⁴¹ SvD 31/1 1992

¹⁴² GP 4/5 1992

in istället för den kristna etiken. Svensson menar att skolans förankring i kristen etik inte betyder en återgång till en konfessionell indoktrinerande skola, utan att den kristna etiken istället just är "garantin för att mångfald och valfrihet ska garanteras".¹⁴³

Vad hade då de kristna tidningarna att säga om all denna kritik som framförts mot den kristna etiken? Dagen kommenterar på ledarplats några av inslagen i Expressens debattserie. Dagen skriver att det ligger en hel del i flera av synpunkterna som framförts. Till exempel ger Dagen Leif Zern rätt när han pekar på motsättningen mellan kristen etik och västerländsk humanism. Däremot menar Dagen till skillnad mot Zern att skolan måste ta ställning för vissa grundvärderingar och mot andra. Dagen refererar också till några andra debattinlägg utan att kommentera dem så mycket närmare.¹⁴⁴ Även Svt kommenterar debatten som varit i olika medier om den kristna etiken, dock först i september 1992. I en ledare skriver Suzanne Molin att debatten tyvärr oftast har handlat om budordens vara eller icke vara, istället för att se att etiken främst handlar om att se till människan och i hög grad den svage.¹⁴⁵

När så riksdagen beslutar att anta propositionen om den nya läroplanen den 14 december 1993 kommenteras detta i olika tidningar. Under veckorna före beslutet har frågan debatterats livligt i riksdagen, och detta nämns också i en del av kommentarerna. Dagen kommenterar beslutet den 16 december och visar på den betydelse kristendomen har haft som positiv kraft i landets folk i det att den har skapat respekt för människolivet, fött fram sjukvård och social omvårdnad och varit en förutsättning för demokratins genombrott. "Att säga att skolans undervisning skall vara förankrad i kristen etik betyder en bekännelse till människokärleken" skriver Dagen vidare och trycker på vikten av att ge etiken en förankring. Dagen nämner också beslutet i en nyhetsartikel och refererar till de motsättningar som rått om den kristna etiken.¹⁴⁶ Sändaren har inga kommentarer till beslutet utan meddelar bara på nyhetsplats att beslutet fattats.¹⁴⁷ Kyrkans Tidning har en lång ledare i början av januari 1994, där den fortfarande färskt debatten kommenteras. Kyrkans Tidning slår fast att den kristna etiken är grundvalen för inte mindre än tre religioner, nämligen judendomen, kristendomen och islam, och om kristendomen avviker så är det

---

¹⁴³ GP 23/5 1992

¹⁴⁴ Dagen 17/1 1992

¹⁴⁵ Svt 10/9 1992

¹⁴⁶ Dagen 16/12 samt 15/12 1993

¹⁴⁷ Sändaren nr 51/1993

"genom den starkare betoning av kärleksbudet Jesus gjorde". Tidningen fastslår att skolan naturligtvis inte ska omvända eleverna till kristendomen utan sakligt och objektivt presentera olika åskådningar. "Men till det hör att visa hur nuet hör ihop med vår kristna historia och med kristna värderingar" skriver tidningen och fortsätter: "Skulle läroplansformuleringen få den spilleffekten att elever inte bara ser kristendomens roll i framväxten av vårt samhälle utan tar den kristna etiken som ledstjärna för sitt eget liv är ingen skada skedd."¹⁴⁸

Svenska Dagbladet har flera nyhetsartiklar där man tar upp motsättningarna och striderna i riksdagen om den kristna etiken.¹⁴⁹ Ledarkommentaren till beslutet i december diskuterar delvis etiken och där skriver SvD att anledningen till att orden kristen etik har väckt så stor irritation är "sannolikt att de antyder att den värderingsgrund som alla seriösa politiker instämmer i är borgerlig". SvD diskuterar också läroplanen i stort och angriper de till läroplanen så kritiska socialdemokraterna för att inte ha några egna idéer i skolpolitiken.¹⁵⁰ Arbetets ledarkommentar är mer kritisk än SvD:s då man kallar reformen för "liberalt svek" och påstår att betygssystemet och formuleringen om kristen etik aldrig skulle ha gått igenom "om vanlig politisk klokskap hade fått råda". Arbetet angriper också KDS' agerande och skriver att "när KDS utövar utpressning gäller tydligen inte några vanliga etiska regler".¹⁵¹

Här har endast översiktligt redogjorts för en del av den debatt som förekommit i olika medier om den kristna etiken i skolan. Man kan lätt urskilja ett antal aktörer i debatten. Å ena sidan finns de borgerliga riksdagsmän och statsråd, inklusive Beatrice Ask och Alf Svensson, som försvarar den kristna etiken. Dessa får också medhåll från de kristna organen - främst Dagen - som i olika utsträckning skriver om frågan. Å andra sidan finns socialdemokratiska riksdagsmän och ett antal politiskt ej bundna debattörer, som ger uttryck för sina åsikter i olika profana tidningar. Försvararna har främst hävdats att den etik skolan bygger på kan accepteras av de flesta och att den är djupt förankrad i Sverige, och man trycker hårt på att etiken behöver förankras. Eleverna behöver få veta varifrån etiken kommer, nämligen från kristendomen. Motståndarna har uttryckt motsättningen mellan kristen etik och västerländsk

---

¹⁴⁸ Kyrkans Tidning nr 1-2/1994

¹⁴⁹ SvD 15/12, 16/12, 17/12 1993

¹⁵⁰ SvD 15/12 1993

¹⁵¹ Arbetet 16/12 1993

humanism, och man har också uttryckt faran med att undervisningen inte längre kommer att hållas objektiv. Flera debattörer har anklagat KDS (som de anser ligga bakom formuleringen) för att vilja återinföra en konfessionell undervisning i skolan, medan Alf Svensson, Ask och åtskilliga kristna förespråkare klart har motsatt sig denna anklagelse.

3.4 Sammanfattning av 1990-talets debatt

I förslagen till den nya gymnasiereformen var det två delar som berörde religionsämnet. Dels ville skolminister Göran Persson byta namn på ämnet till REL - Religion Etik Livsfrågor och ändra innehållet. Och dels ville skolministern skära ner antalet undervisningstimmar och även göra ämnet frivilligt för de flesta gymnasieelever. Även om ämnets namn och innehåll diskuterades i de kristna organen var det främst kring den planerade kraftiga nedskärningen som den stora debatten rörde sig.

I denna debatt kan ett antal aktörer urskiljas. De flesta aktörer kan kallas för "kristna företrädare", dvs personer eller tidningar och tidskrifter som representerar olika kristna samfund eller på annat sätt företräder olika kristna intressen. Bland de kristna tidningarna märks tydligast Pingströrelsens dagstidning *Dagen*, som skrivit mellan 150 och 200 ledare, debattartiklar, nyhetsartiklar och notiser om religionsämnet i skolan mellan 1990 och 1993. Övriga tidningar som finns med i denna kategori är Baptistsamfundets *Veckoposten*, Missionsförbundets *Svensk Veckotidning*, dessa samfunds gemensamma organ *Sändaren*, Svenska Kyrkans *Kyrkans Tidning*, samt föreningstidningen *Kristendom och Skola*. Dessa organ har på olika sätt företrätt respektive samfunds eller organisations intressen i skolfrågan. Bland övriga aktörer märks Ekumeniska Skoldelegationen som i sig representerar så gott som hela den svenska kristenheten och som har arbetat mycket ihärdigt med att utarbeta förslag till utformning och innehåll i religionsundervisningen. Slutligen framträder några privata aktörer i debatten, främst Göte Olingdahl och Harald Ljungström. Dessa har under en lång tid på olika sätt och i olika forum propagerat och agiterat för en starkare ställning för religionsämnet i grundskolan och gymnasiet. För samtliga dessa aktörer verkar frågan om religionskunskapens utrymme i skolan vara en mycket viktig ideologisk fråga.

De framhåller vikten av att alla barn och ungdomar ska få en orientering i den kristna tron och den kristna etiken, men också i övriga religioner.

Mot denna opinion har i princip bara funnits SÖ och skolminister Göran Persson, vilka förordat en kraftig nedskärning av religionsämnet på gymnasiet. Ämnet skulle mer eller mindre halveras på de två studieförberedande programmen och dessutom bli helt frivilligt tillvalsämne på de yrkesförberedande programmen. I försvaret från kristet håll går det att urskilja en rad argument, där hänvisningen till religionsämnets personlighetsutvecklande betydelse intar den främsta platsen. Vidare har man anfört vikten av etik och moral i samhället och att religionsundervisningen bidrar till att utveckla elevernas personliga etik och framtida yrkesetik. De kristna företrädarna har också hävdat att undervisning i religion och främst i kristen etik utgör en grund för demokratiska värden och att kännedom om andra kulturer och religioner också kan motverka rasism. De sk bildningsargumenten har också använts mycket, och här framhåller de kristna företrädarna att elever och människor i allmänhet behöver kännedom om Bibeln, kristendomen och andra religioner för att förstå och uppskatta konst, litteratur, europeisk historia, svenskt kulturarv etc. En mycket framträdande plats har också invandrarargumenten haft, och här pekas på att Sverige har blivit ett mångkulturellt land och att eleverna behöver få förståelse för andra religioner och kulturer för att kunna möta de nya svenskarna. I mycket begränsad omfattning har en del kristna företrädare hänvisat till folkopinionen via några små namninsamlingar. Slutligen har man från kristet håll förordat att religionsämnet skall vara ett obligatoriskt ämne för alla elever eftersom det är så viktigt, och man har uttryckt tveksamhet inför att några elever verkligen skulle välja religion om ämnet var frivilligt.

När det gäller de profana tidningarna har det inte gått att hitta så mycket som en enda kommentar till just religionsämnets ställning i gymnasieskolan. Det var istället kring frågan om den kristna etiken som det blev en debatt med kristna och profana tidningar på var sin sida. Motståndarna till läroplanens formulering om att skolan skall bygga på kristen etik och västerländsk humanism har i första hand varit en rad socialdemokratiska riksdagsmän och olika politiskt obundna debattörer som har menat att formuleringen är oförenlig med en neutral, konfessionslös, objektivt undervisande skola. Dessa debattörer har också hävdat att den kristna etiken inte fungerar att bygga vare sig skolan, samhället eller regeringspolitiken på. Försvaren av den kristna etiken, ett antal borgerliga riksdagsmän samt några kristna samfundstidningar,

har istället menat att alla behöver etik, och att etiken behöver förankras i kristendomen eftersom denna utgör den kristna etikens ursprung, och eleverna måste få veta var etiken kommer ifrån. I undantagsfall har vissa kristna företrädare tolkat formuleringen som att det nu har blivit möjligt att återinföra inslag av konfessionell religionsundervisning.

Det synes som den kristna opinionen gav resultat, eftersom Göran Persson inte fick igenom den planerade nedskärningen av religionskunskapen (och flera av de andra ämnena). Dock går meningarna isär om vems förtjänst det egentligen var att religionskunskapen till slut beslöts bli ett obligatoriskt ämne på gymnasiets samtliga program. Här har otvivelaktigt Ekumeniska Skoldelegationen spelat en betydelsefull roll då denna organisation i sina skrivelser och påtryckningar har representerat hela Sveriges kristenhet och i vissa fall även fått uppbackning av företrädare från andra religioner.

4. Jämförelse och diskussion

4.1 Jämförelse mellan debatterna

Det första en iakttagare slås av vid en jämförelse mellan debatten om religionsämnet på 60-talet med debatten på 90-talet är de uppenbara likheter som träder fram. För det första finns likheter redan i förslagen till själva reformerna. Både GU på 60-talet och SÖ/Utbildningsdepartementet på 90-talet ville dels förändra ämnets innehåll, karaktär och namn och dels minska dess utrymme på schemat. I 60-talets liksom i 90-talets debatt berörs frågan om ämnets namn och innehåll förhållandevis litet, och det är istället kring dess utrymme på schemat som den stora debatten rör sig. I båda debatterna kommer ett antal kristna företrädare fram och försvarar religionsämnets ställning i gymnasieskolan och angriper GU:s respektive Utbildningsdepartementets förslag med mycket skarpa och laddade ord. "Ödesdigert missgrepp", "hot mot den kristna bildningen", "övergrepp mot det svenska folket", "kulturskandal", "sannskyldig utarmning", "kristendomsförföljelse" - detta är några exempel på ordvalen i 60-talets debatt. Detta kan jämföras med några ordval ur 90-talets debatt: "Attack mot svenskt kulturarv", "systematisk sabotering", "högdragen religionsfientlighet", "svek mot de unga", "ödesfråga för nationen", "rasering av svenska folkets kunskaper". Även bland argumenten som de kristna använder finns tydliga likheter. I båda debatterna framhävs bildningsargument, moraliska och moralpolitiska argument, samt argument som hänvisar till olika former av internationella kontakter. Men här finns också tydliga skillnader. I 60-talets debatt intog hänvisningen till den massiva opinionen (namninsamlingen) den främsta platsen, men i 90-talets debatt kan man knappast tala om en opinion av det slaget, än mindre stödja sig på en sådan (även om vissa försök görs). I den senare debatten framstår istället religionsämnets personlighetsutvecklande betydelse som det främsta argumentet för religionsämnets utrymme på schemat. Dessutom hänvisas till att Sverige är ett mångkulturellt land och att eleverna därför behöver bättre kunskaper om olika religioner, ett argument som inte alls användes på 60-talet.

Ytterligare skillnader går att finna, inte minst när det gäller vilka tidningar som funnits med i de olika debatterna. När det gäller de kristna tidningarna

var Dagen den mest aktiva på 60-talet, men även övriga samfundstidningar engagerade sig i stor utsträckning. I den senaste debatten verkar Dagen istället utgöra det stora undantaget, eftersom denna undersökning visar att medan Dagen skrev över 150 ledare och artiklar om religionsämnet så skrev övriga samfundstidningar oerhört litet om ämnet. Visserligen går det inte att uttala sig kategoriskt om detta när ett antal samfundstidningar fortfarande återstår att undersöka, men det är ändå inget orimligt antagande att Veckoposten, Svensk Veckotidning och Sändaren, som tillsammans med Dagen representerar tre av Sveriges största frikyrkosamfund, samt Svenska Kyrkans egen tidning Kyrkans Tidning, kan vara representativa även för övrig samfundspress. Dock, här måste som sagt en reservation göras.

När det gäller den profana pressen är skillnaden än tydligare. Under debatten på 60-talet gick det att urskilja en klar motsättning mellan "kristna" aktörer och "icke-kristna", mellan kristna tidningar och profana. I undersökningen av debatten på 90-talet är det slående att finna att en sådan motsättning inte tycks existera alls. Medan de kristna tidningarna, och främst Dagen, skriver mycket till försvar för religionsämnet skriver de undersökta profana tidningarna ingenting, varken på ledarplats eller i debattartiklar. Även här är visserligen undersökningen för ofullständig för att medge några kategoriska uttalanden, men här går ändå att få mer belägg för eventuella kategoriseringar, eftersom ledarredaktionerna på de två tidningarna informerat om att de inte skrivit någonting om religionsämnet på ledarplats under hela undersökningsperioden. Det går alltså att dra slutsatsen att ämnet inte alls varit så angeläget att skriva om under 90-talet som det verkade vara under 60-talet. Under 90-talet har det istället varit en annan fråga som vållat debatt med en klar motsättning mellan kristna och icke-kristna företrädare, nämligen frågan om den kristna etiken i skolan. Även om bara en del av denna debatt har kartlagts i denna undersökning går det klart att urskilja angripare och försvarare samt argument för och emot formuleringen i läroplanen om kristen etik.

Slutligen återstår att jämföra hur de kristna skolororganisationerna har arbetat. Samkristna Skolnämnden bildades 1963 och företrädde och bevakade kyrkornas och samfundens intressen i reformarbetet. Ekumeniska Skoldelegationen bildades 1986 och bevakade på liknande sätt kyrkornas och samfundens intressen i 90-talets reformarbete, både av gymnasieskolan och skolväsendet i stort. Den tydligaste skillnaden i de båda organisationernas sätt att arbeta är att medan SSN genast drog igång en enorm namninsamling för att skapa opi-

nion, så arbetade ESD som en nätverksorganisation som genom lobbyverksamhet och påtryckningar med väl genomarbetade förslag försökte påverka Utbildningsdepartementet. Visserligen utarbetade även SSN konkreta förslag, men det tycks som om SSN försökte värna om sina intressen så till den grad att en dialog inte blev möjlig. Och resultaten talar sitt tydliga språk; de kristna företrädarna blev helt överkörda i reformen 1963/64, medan de i reformen 1992/93 fick igenom en hel del av sina önskemål, i första hand att religionsämnet blev obligatoriskt för alla elever i den nya gymnasieskolan. Men det ska åter påpekas att meningarna gått isär om vem som ska ha äran för den framgången. Vilken kristen företrädare lyckades bäst i sina påtryckningar? Eller var det hela egentligen en rent ekonomisk fråga?

4.2 Diskussion kring debatten om gymnasie-reformen 1992/93

Nu återstår till sist den intressanta uppgiften att diskutera kring debatten om religionsämnet i gymnasie-reformen 1992/93. Det är onekligen många frågor som dyker upp med anledning av den undersökning som här har presenterats. Här kommer frågorna främst att röra sig kring de olikheter som nämnts i avsnittet ovan. Först kan man fråga sig varför de profana tidningarna inte har skrivit något om religionsämnet, och hur det kommer sig att det överhuvudtaget inte har funnits någon opinion mot religionskunskap i skolan, när Dagen så ihärdigt har försvarat ämnet. Det verkar som det för skolminister Persson inte är fråga om en ideologisk inställning till religionsämnet eller kristendomen som gör att han valt att skära ner just religionskunskapen. Hans utredare verkar helt enkelt ha gjort en bedömning av olika ämnens avvägning mot varandra. Huvudfrågan för skolministern och hans departement verkar istället ha varit nyttighetsaspekten och den ekonomiska faktorn. Ska man göra en besparing på 330 miljoner kronor är det inte så konstigt att vissa ämnen måste bedömas som mindre viktiga i avvägning mot andra ämnen. Men att en sådan bedömning i vissa fall kan bli ganska subjektiv är det nog ingen tvekan om. Vem avgör om det är viktigare att lära sig om hur Sveriges näringsliv fungerar än om hur Sverige blev ett enat land? När man ser till hela sammanhanget måste man förstå att frågan om religionskunskapen var en mycket liten fråga, och mest av ganska teknisk natur för skolministerns del. Det förstår man också när man undersöker debatten i den profana pressen, i detta fall Svenska Dagbladet och Arbetet. På

60-talet var tydligen klimatet i Sverige helt annorlunda när det gäller kristendomen. Man försökte frigöra sig från de kristna band som så länge funnits i synnerhet i skolan. Man tryckte hårt på religionsfriheten och ville ha bort den förkunnande, konfessionella kristendomsundervisningen och ersätta den med neutral objektiv religionskunskap. Man tog också bort den kontroversiella morgonbönen i skolan. På 90-talet finns få tendenser av detta slag, om ens några, vilket kan bero på att frigörelsen gått så långt att någon rädsla för kristna indoktrineringsförsök inte längre finns. De flesta verkar istället vara överens om att religionskunskapen som ämne är viktig med anledning av alla internationella kontakter, inte minst med invandrarna i Sverige. Eftersom varje seriös debattör har insett att de kristna inte är ute efter att återinföra en konfessionell undervisning har man inte känt ett hot när det gäller religionsämnets roll i skolan. Däremot var det många som kände ett hot när det gällde den kristna etiken i skolan. I denna debatt uttrycktes på flera håll rädsla för en återgång till "katekespluggandet" och till en förkunnande undervisning. Men tror man verkligen på allvar att kristna lärare i landets skolor kommer att börja med det enbart på grund av några meningar i läroplanen?

En annan intressant fråga är varför Dagen har skrivit så mycket om religionsämnet på gymnasiet när så få andra kristna tidningar har gjort det. Mycket har naturligtvis att göra med Dagens tradition, dvs att Dagen redan på 1960-talet var mycket aktiv i debatten om religionsämnet. Detta bekräftas bland annat av en skribent i Dagen vid ett tillfälle.¹⁵² Till detta kommer Dagens ambition att vara nyhetsledande på det kristna fältet och att värna om kristna intressen, också detta av tradition. Redan när tidningen startades på 1940-talet ville man vara med i samhällsdebatten och väcka opinion, och denna målsättning har följt tidningen genom åren. Men varför har övriga samfundstidningar skrivit så litet när frågan verkar vara av en sådan vikt för kristna företrädare överlag? En förklaring ligger säkerligen i det att Ekumeniska Skoldelegationen har funnits och att den har arbetat så målmedvetet. Denna organisation har representerat de kristna samfunden och väl bevakat dessas intressen, kanske bättre än någon annan organisation kunde ha gjort. Det är troligt att samfunden helt enkelt med förtroende har överlåtit hela skolfrågan åt ESD och istället ägnat sig åt andra mer närliggande frågor. En annan förklaring till att flera kristna tidningar inte verkat lika angelägna att försvara religionsämnet i de offentliga skolorna kan hänga samman med det ökade antalet kristna friskolor i Sverige.

---

¹⁵² Dagen 12/5 1990 (Kerstin Klason)

På 1960-talet sågs angreppen mot religionsämnet mer som ett angrepp på själva kristendomen, och de kristna företrädarna var rädda för att deras barn i objektivitetens namn skulle bli indoktrinerade till att ifrågasätta föräldrarnas tro. På 80- och 90-talet har det istället blivit möjligt att starta kristna friskolor med en mer uttalad konfessionell undervisning - något som inte alls var möjligt på 60-talet. Det skall dock tilläggas att det presenterade undersökningsmaterialet inte har givit några närmare belägg för denna förklaring.

När det gäller den kristna argumenteringen är det ibland vissa frågor som har förbigåtts. När de kristna till exempel hävdar att undervisningen om och skolans förankring i kristen etik leder till ett mer demokratiskt samhälle och mer moraliskt kompetenta människor betyder det att skolan alltså måste ta ställning för den kristna etiken och följdaktningen *emot* en del andra former av etik, t ex en relativ eller en värdeobjektiv etik. För att undervisa om detta måste lärarna i skolan vara överens om att det finns en enhetlig kristen etik och att det går att grunda samhället på denna, men det kan i sig innebära att skolan tar ställning för kristendomens sanning. Är detta verkligen förenligt med en objektiv skola? Dessutom är varken kristna företrädare eller andra övertygade om att det finns en enhetlig kristen etik som alla kan skriva under på. På flera håll i debatten har dessa frågor belysts, dock knappt alls från kristet håll. Man kan också fråga sig om det överhuvudtaget är möjligt att som kristen lärare undervisa objektivt om kristendomen eller om andra religioner. Om en lärare är helt övertygad om att det inte finns frälsning annat än genom kristendomen, hur kan den läraren då undervisa objektivt utan att bryta mot sin starka övertygelse? Ett exempel från Algotssons avhandling kan tjäna som illustration: "Tänk om [...] socialstyrelsen skulle göra på liknande sätt när det gällde läkemedel, dvs bara omtala att det ena läkemedlet är så, det andra så, men i objektivitetens namn icke tala om för människorna, att det ena medlet var skadligt, och det andra nyttigt."¹⁵³ Detta är onekligen ett svårt lojalitetsproblem; ska en lärare följa sin personliga övertygelse eller läroplanen, när frågan enligt lärarens övertygelse handlar om liv och död? Dessa frågor skulle onekligen behöva diskuteras vidare.

När det gäller den kristna argumenteringen bör ytterligare några kommentarer göras. Som undersökningen visat har hänvisningen till religionsämnets personlighetsutvecklande betydelse intagit den främsta platsen i försvaret från kristet håll. Det är inte så konstigt, eftersom man genom att intressera sig för

---

¹⁵³Algotsson, 459

elevens bästa säkerligen har vunnit gehör hos många. Under 60-talet verkade det mer vara sina egna intressen de kristna företrädarna försökte försvara och värna om, men att hänvisa till elevens personliga utveckling utan att direkt koppla ihop det med kristen tro har säkert accepterats även från icke-kristet håll. Däremot har de kristna företrädarna i flera fall kopplat ihop elevernas personlighetsutveckling med utvecklandet av en personlig etik och en yrkesetik, och här har man ivrigt hänvisat till den kristna etiken och kristendomens betydelse för demokratiska och moraliska ideal. På den här punkten är Leif Carlssons invändningar i Svenska Dagbladet viktiga när han ifrågasätter om kristendomen i första hand ska handla om etik och moral och istället menar att kristendomen i många fall har fått kämpa emot moralismen. Vill de kristna företrädarna verkligen ge bilden av kristendomen som en moralrörelse eller är det inte en annan bild man hellre förmedlar?

Det finns också andra intressanta frågor kvar att besvara som skulle kunna utgöra en grund för vidare forskning. I denna undersökning har tiden inte medgivit en semantisk innehållsanalys i någon större utsträckning. Men det finns flera ord och begrepp som använts i debatten som är intressanta att undersöka. Vad menar de olika debattörerna egentligen med begrepp som "objektiv", "konfessionell", "kristen etik", "västerländsk humanism", "demokrati" och "personlighetsutveckling"? Har begreppen olika innebörd för olika företrädare? En annan fråga som inte har behandlats i denna undersökning är de politiska partiernas inställning och deras agerande i förhållande till religionsämnet. Detta skulle kunna medföra ett mycket intressant studium som också bygger vidare på Carl-Eber Olivestams tre forskningsarbeten. Debatten om kristen etik har i begränsad omfattning belysts i denna undersökning, men är i sig ett ämne för vidare studier. Denna debatt har rört upp mycket känslor, vilket inte minst har framkommit under partiledardebatterna och i andra politiska debatter. Varför har man hakat upp sig så mycket på dessa två ord? Vad är det egentligen man är rädd för? Varför har debattörerna i så hög grad pratat förbi varandra? Och hur kommer det sig att de kristna inte i någon större utsträckning har diskuterat motsättningen mellan den kristna etiken och den västerländska humanismen, utan mest uttryckt glädje över att regeringen har medgivit att skolan ska bygga på kristen etik? Dessa och andra frågor i ämnet skulle vara mycket intressant att undersöka vidare.

En viktig fråga - som också innebär en slags reservation - är om de resultat som har presenterats i denna undersökning skulle ha sett annorlunda ut om

andra tidningar hade ingått i undersökningsmaterialet. Även om det inte är ett orimligt antagande att det undersökta materialet är representativt finns ändå möjligheten att andra kristna och profana tidningar har belyst ämnet på ett annat sätt än vad som här framkommit.

Slutligen återstår det att se om reformeringen av gymnasieskolan verkligen kommer att bli genomförd som planerat, eller om beslutet rivs upp vid ett eventuellt regeringsskifte nästa val. Kommer då frågan om religionsämnet åter att dyka upp i debatten, och kommer det då att bli en klarare skiljelinje mellan kristna och icke-kristna företrädare?

5. Källor och litteratur

I. Otryckta källor

Svenska Ekumeniska Nämndens arkiv

Ekumeniska Skoldelegationen (informationsbroschyr)

Förslag från Ekumeniska Skoldelegationen ang. REL -
Religion Etik Livsfrågor. 1988-10-31

Inför Gymnasiereformen. Diskussionsunderlag. 1990-09-26

Remissvar angående SOU 1992:94 och 1992:86. 1993-01-08

Skrivelse med anledning av Skolverkets förslag till utbildningsplaner för
gymnasieskolans nationella program. 1992-02-13

Stadgar för Ekumeniska Skoldelegationen. 1986-11-10

Yttrande över utredningen Den nya gymnasieskolan. 1990-01-10

II. Tryckta källor

A. Officiellt tryck

Kommittédirektiv 1991:117

Ny läroplan för gymnasiet (Stockholm 1993)

Proposition 1990/91:85 "Växa med kunskaper"

Proposition 1992/93:250 "En ny läroplan"

Reviderade Mål och riktlinjer. Program mål. (Stockholm 1992)

SOU 1992:86 "Ett nytt betygssystem"

SOU 1992:94 "Skola för bildning"

B. Ledare och artiklar hämtade ur följande tidningar och tidskrifter

Aftonbladet (AB)

Arbetet

Dagen

Expressen

Göteborgs-Posten (GP)

Kristendom och Skola (KoS)

Kyrkans Tidning

Svenska Dagbladet (SvD)

Svensk Veckotidning (Svt)

Sändaren

Veckoposten (VP)

III. Litteratur

Algotsson, Karl-Göran, *Från katekestvång till religionsfrihet. Debatten om religionsundervisningen i skolan under 1900-talet.* (Uppsala 1975)

Johansson, Göran V, *Kristen demokrati på svenska. Studier om KDS tillkomst och utveckling 1964 - 1982.* (Lund 1985)

Ljung, Jörgen, *Idébaserad verksamhet. En studie av frikyrkan som organisation.* (Linköping 1993)

Olivestam, Carl-Eber, *Idé och politik. De politiska partierna - skolan och kristendomen. En studie i svensk skolpolitik under 1940-talet.* (Östervåla 1977)

—, *Idé och politik II. De politiska partierna - skolan och ideologin. Mellan två skolreformer 1950 - 1962.* (Falköping 1986)

—, *Idé och politik III. De politiska partierna - skolan och ideologin. Från 1960 års gymnasieutredning till 1970 års gymnasieöversyn.* (Umeå 1989)

Sahlberg, Carl-Erik, *Pingströrelsen och tidningen Dagen - Från sekt till kristet samhälle 1907 - 1963.* (Uppsala 1977)

Wallin, Ulf, *Bilden av EG. En analys av dagspressens och TT:s EG-rapportering.* (Göteborg 1991)

IV. Muntliga källor

Intervju med Carl-Eber Olivestam 22/10, 22/11 1993

Intervju med Karl-Göran Algotsson 10/12 1993

Intervju med Olof Ehrencrona (SvD) 29/11 1993

Intervju med Bertil Månsson (Arbetet) 29/11 1993

Intervju med Anitra Sten 20/12 1993

Intervju med Mats Carlsson (KoS) 4/1 1994

Intervju med Olof Lindström (VP) 4/1 1994

Intervju med Mattias Reinholdsson (Svt och Sändaren) 4/1 1994

Intervju med Urban Thoms (Dagen) 4/1 1994

Intervju med Cecilia Wallander (Kyrkans Tidning) 4/1 1994